

บทที่ ๔

พัฒนาการด้านเนื้อหาของวรรณคดีเสภา

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นเป็นเรื่องแรก คือ เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน มีลักษณะเนื้อหาเป็น เรื่องเล่า หรือเป็นนิทาน ส่วนวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในระยะต่อมาก็มีเนื้อหาทั้งประเภทนิทาน และ เนื้อหาประเภทอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยปัจจุบัน มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ สังคมอย่างเห็นได้ชัดเจน ลักษณะของเนื้อหาที่มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้เห็นพัฒนาการทาง ด้านเนื้อหาของวรรณคดีเสภาได้ โดยจะเห็นได้จากวรรณคดีเสภาที่แบ่งออกตามยุคสมัยที่แต่งได้ เป็น ๓ ยุค คือ

๑. วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน

๔.๑ วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเนื้อหาเป็นเรื่องเล่าประเภทนิทานเกือบทุกเรื่อง ได้แก่ เสภาเรื่องขุนช้างจนถึง ขุนแผน เสภาเรื่องนายจีนนายโชติ เสภาเรื่องพระยาทรงพระยาพาน เสภาเรื่องพระราชพงศาวดาร และเสภาเรื่องศรีธนญไชยเชิงขมิ้น

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงนี้แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ นิทาน และเรื่องที่น่าสนใจจาก ประวัติศาสตร์

๔.๑.๑ วรรณคดีเสภาประเภทนิทาน

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทนิทาน มี ๔ เรื่อง คือ เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เสภาเรื่อง นายขันนายโชติ เสภาเรื่องพระยากงพระยาพาน และเสภาเรื่องศรีธนญไชยเชิงขมิ้น

เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน

เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ถือว่าเป็นวรรณคดีเสภาเรื่องแรก และมีเนื้อหาประเภทนิทาน เป็นเรื่องที่เชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริงในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ต่อเนื่องไปจนถึง รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ดังมีหลักฐานปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า สรุปได้ว่าเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผนที่เป็นเรื่องจริงนั้นเป็นเรื่องรักสามเส้าระหว่างชาย ๒ หญิง ๑ สันนิษฐานว่าเริ่มแต่ง ขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อราวปีพ.ศ.๒๑๓๕ ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดย สันนิษฐานจากความในตอนต้นเรื่องที่บ่งเหตุการณ์เรื่องการสร้างเจดีย์ที่วัดเจ้าฟ้าอยุธยาและการ บรรจุแก้วที่พระเจ้ากรุงจีนถวามาให้พระเจ้าแผ่นดินไทยไว้ที่ขอมเจดีย์ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งอยู่ในช่วงปีพ.ศ.๒๑๓๕ (วัชร รมะนันท์, ๒๕๓๓ : ๑๓-๑๘) กวีนิพนธ์ว่า เหตุการณ์นี้สำคัญในยุคสมัยของตนจึงนำมาใส่ไว้ในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนด้วย

บทเริ่มต้นในเสภาเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน กวีก็กล่าวว่าเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา

ครั้นว่าไหว้ครูแล้วจับบท
ครั้งสมเด็จพระพันวษานรากร

ให้ปรากฏเรื่องราวกล่าวมาแต่ก่อน
ครองนครกรุงศรีอยุธยา
(ศิลปากร, กรม, ๒๕๑๓:๑)

ขณะที่บทเริ่มต้นในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน
ก็มีเนื้อความใกล้เคียงกัน ดังความว่า

ต่อจากบทไหว้ครูของพระแสนห้องฟ้า

ไหว้ครูเสร็จลับแล้วจับเรื่อง
แต่ครั้งตั้งกรุงศรีอยุธยา

ถึงบ้านเมืองแต่โบราณนานนักหนา

(หอสมุดแห่งชาติ, ไหว้ครูเสภาต่าง ๆ)

ในด้านเนื้อหาของเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เป็นเรื่องราวของชีวิตรักสามเส้าของชาย ๒ หญิง ๑ คือ ขุนช้าง ขุนแผน และนางวันทอง เมื่อทั้งสามคนตายไป ก็เป็นเรื่องราวชีวิตของตัวละคร รุ่งเรืองและหลานของขุนแผน และนางวันทอง คือ พลายงาม พลายชุมพล พลายเพชร และพลาขบัว เนื้อหาช่วงที่ ๒ นี้ คล้ายคลึงกับเนื้อหาในช่วงแรก คือ ชีวิตรัก ๓ เส้าของชาย ๑ หญิง ๒ คือ พระไวย หรือพลาขงาม นางศรีมาลา และนางสร้อยฟ้า

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ(๒๕๑๓: (๑๑)-(๑๒)) ทรงสันนิษฐานว่า เนื้อหาเดิมของเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน น่าจะเป็นเพียงเรื่องราวที่เป็นความรักสามเส้าของชาย ๒ หญิง ๑ และจบเรื่องลงเพียงตอนที่พระพันวษาทรงตัดสินโทษให้ประหารนางวันทองเท่านั้น ดังที่ทรงให้ความเห็นไว้ในตำนานเสภาว่า

เนื้อเรื่องในข้างตอนต้น เห็นจะตรงตามที่ปรากฏในเสภา คือ ขุนช้าง ขุนแผน นางวันทอง ๓ คนนี้เป็นชาวสุพรรณ นางวันทองเป็นคู่กับขุนแผนแต่เมื่อยังเป็นพลาขแก้ว แล้วทำนองจะขอสู่กันไว้แต่ยังไม่ทันแต่งงาน ในระยะนี้ พลาขแก้วต้องเกณฑ์ไปทัพ (ไม่จำเป็นต้องเป็นแม่ทัพ) หายไปเสียนาน ทางนี้ ขุนช้างพยายามจนได้นางวันทองไปเป็นเมีย พลาขแก้วกลับจากทัพได้เป็นที่ขุนแผนสะท้าน ตำแหน่งปลัดซ้าย กรมตำรวจภูบาล จึงลักนางวันทองไป ขุนช้างติดตาม ขุนแผนทำร้ายขุนช้างอย่างไรอย่างหนึ่ง ขุนช้างจึงเข้ามากล่าวโทษขุนแผน สมเด็จพระพันวษาให้ข้าหลวงออกติดตาม ขุนแผนฆ่าข้าหลวงเสียแล้วจึงหนีขึ้นไปเมืองเหนือ แต่ลงปลายเข้าหาพระพิจิตรโดยดี พระพิจิตรจึงบอกส่งลงมากรุงเทพฯ นำสงสัยว่าจะเป็นตอนนี้เองที่มีรับสั่งให้นางวันทองฐานเป็นหญิงสองใจ แล้วเอาขุนแผนจำคุกไว้โดยโทษที่ฆ่าข้าหลวง แต่ลดหย่อนเพราะเข้ามาลูแก่โทษ อยู่มาเกิดศึกเชียงใหม่ เวลาเสาะหาทหาร จมื่นศรีฯ พูลยกของขุนแผน ขุนแผนไปรบพุ่งมีชัยชนะจึงเลยมีชื่อเสียงเป็นคนสำคัญ นำเข้าใจว่า ทำนองเรื่องขุนช้างขุนแผนเดิมจะมีเท่านี้เอง นอกจากนี้เห็นจะเป็นของแต่งประกอบขึ้นในตอนเมื่อเป็นนิทาน และเป็นเสภาในภายหลัง

เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนมีลักษณะการดำเนินเรื่องไปตามลำดับเวลา คือ เริ่มจากกำเนิดของตัวละคร แล้วจึงเล่าเหตุการณ์ไปตามเวลาที่ผ่านไป การเล่าช้อนเรื่องมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ในด้านตัวละคร เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน มีตัวละครสำคัญ ๓ ตัว คือ ตัวละครเอกฝ่ายชาย ตัวละครเอกฝ่ายหญิง และตัวละครปฏิกษี

ตัวละครเอกฝ่ายชาย คือ ขุนแผน มีความสามารถในการสงคราม และเวทมนต์คาถา ลักษณะนิสัยที่รักมั่นในตัวเองวันทองจะต้องมีการทะเลาะแย่งชิงกับขุนช้างอยู่เกือบตลอดทั้งเรื่อง ความเก่งกาจในการรบ ชีวิตที่ต้องผจญภัยไปในที่ต่าง ๆ พร้อมด้วยม้าและดาบวิเศษ ตลอดจนการมีผู้หญิงหลายคนอยู่ล้อมรอบตลอดเวลาทำให้ขุนแผนเป็น ตัวละครเอกฝ่ายชายที่สร้างความเป็นที่เทิดทูนแก่ผู้อ่าน ผู้ฟังเป็นอย่างดี

ตัวละครเอกฝ่ายหญิง คือ นางวันทอง มีลักษณะตามขนบนิทาน คือ มีความงาม และเป็นที่ยกย่องของชายหนุ่ม ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความรัก ที่ย่ำที่สุด เมื่อพระพันวษาศรัสดามว่าจะเลือกอยู่กับใครก็ตัดสินใจไม่ได้ จึงถูกตัดสินประหารชีวิต

ขุนช้างเป็นตัวละครปฏิกฤษ์ในเรื่อง แย่งชิงความรักจากนางวันทองกับขุนแผนอยู่ตลอดเวลา ขุนช้างเป็นตัวละครที่ไม่งาม คือ รูปร่างอ้วนใหญ่ ศีรษะล้าน แต่มีคุณสมบัติที่ดี คือ เป็นคนมีฐานะ และมีจิตใจรักอันมั่นคงต่อนางวันทองเป็นอย่างมาก ขุนช้างสร้างความสนุกสนานให้กับบทเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนด้วยการแสดงออกที่จะพยายามแย่งชิงนางวันทอง และกลั่นแกล้งขุนแผนอยู่ตลอดเวลา แต่มักจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และเมื่อน้ำชาหย่าน้ำแก่ผู้คนที่ไปอยู่เสมอ ๆ

เรื่องราวภายหลังที่นางวันทองตายแล้วเป็นการผจญภัยของพลาขุมพล ตามแบบพลาขงาม พี่ชาย พลาขุมพลได้ออกผจญภัย ศึกษาวิชาและไสยเวทต่างๆ ได้ช่วยพระไวยและนางทองประศรี ให้ออกจากการทำเสน่ห์ของนางสร้อยฟ้า และท้ายสุดปราบพระเข็ญธาแล้วได้รับแต่งตั้งเป็นหลวงนายฤทธิในตอจบของเรื่อง

ลักษณะของโครงเรื่องเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนในช่วงนี้คล้ายคลึงกันกับตอนต้นเรื่อง คือ ชีวิตของพลาขงาม และชีวิตของพลาขุมพล ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ เริ่มจากการเกิดปัญหาในครอบครัว จนต้องมีการออกจากบ้าน หรือหนีออกจากบ้าน ไปอยู่กับญาติพี่น้อง จากนั้นจึงไปเรียนหนังสือ และวิชาความรู้ต่าง ๆ กับผู้มีความรู้ซึ่งมักเป็นพระสงฆ์ การเดินทางเพื่อหาความรู้จึงเป็นการหาประสบการณ์ทางชีวิตที่สำคัญอย่างหนึ่งของตัวละคร

นอกจากนี้ รายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ ก็มีการลอกเลียนหรือได้รับอิทธิพลกันมาด้วย เช่น ลักษณะของม้า และดาบวิเศษของพลาขุมพลก็น่าจะเป็นการเลียนแบบม้า และดาบวิเศษของขุนแผน เป็นต้น

ม้าสีหมอกของขุนแผน

มันเป็นลูกม้าเมืองมะริค
รูปร่างท่วงท่าก็ศิครัน
เปลอไม่ได้ไล่กัดเอาม้าหลวง

สีหมอกรับหญ้ามาเคี้ยวกลืน
ให้มีใจจงรักด้วยภักดี

ติดแม่มาแต่มะริคนั่น
แต่ว่ามันซุกซนจนระอา
ต้องเป็นห่วงบ่วงโยยูนักหนา

ชมชื่นปรีดีเปรมเกษมศรี
ติดขุนแผนเดินรี้ตามหลังไป

(ศิลปากร,กรม,๒๕๑๓:๓๖๑)

ม้ากะเลี้ยวของพลาขชุมพล

ตาเห็นว่าได้แต่ฮ้ายกะเลี้ยว
ต้องผูกกราดทอดหญ้าทั้งต่าปี
กัดลูกอีเป็นแขนแทบขาด

กะเลี้ยวหลังเหล็กได้ฟังว่า
ชุมพลแก้ม่าไม่ซำที่

มันประเปรี้ยวหนักหนาฮ้ายม้าผี
ใครขึ้นจึ่มมันหกชกสุคไซ้
ยังเป็นคุตทะราคาหาขายไม่

รับหญ้าขึ้นร้องอู่ก้องมี
วางเบาะอานดีแล้วผูกพัน

(ศิลปากร,กรม,๒๕๑๓:๕๑๕)

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงรักสามเส้าระหว่างชาย ๑ หญิง ๒ ได้แก่ พลาขงาม ศรีมาลา และสร้อยฟ้าด้วย การสร้างโครงเรื่องซ้อนทำให้ขนาดของเรื่องยาวมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าโครงเรื่องส่วนแรกของเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของพลาขแก้ว นางพิม และขุนช้าง มีความสนุกสนาน น่าติดตาม จึงมีการสร้างเรื่องราวที่คล้ายคลึงกันในรุ่นลูกของขุนแผนเพิ่มเข้าไปในตอนท้ายเรื่อง

ส่วนเนื้อเรื่องต่อไปจากนี้ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับพลาขเพชร พลาขง ลูกของพระไวยกับนางศรีมาลา และนางสร้อยฟ้า ซึ่งต่างก็เป็นเรื่องราวที่เต็มไปด้วยการเดินทางเพื่อหาความรู้ และอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ มากมายเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ในช่วงหลัง ๆ สร้างความสนุกเร้าใจแก่ผู้อ่านผู้ฟังด้วยเรื่องตื่นเต้นจากการเดินทางของตัวละคร และปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เป็นหลัก

เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนมีฉากบรรยายถึงเมืองสุพรรณบุรี เมืองกาญจนบุรี และกรุงศรีอยุธยา การบรรยายถึงกรุงศรีอยุธยาคล้ายคลึงกับการบรรยายฉากกรุงเทพฯ ดังตัวอย่าง

เกษมสุขแสนสนุกคังเมืองสวรรค์	พระเดชนั้นแผ่ไปในทิศา
เป็นปิ่นภพลบโลกา	ครอบครองไพร่ฟ้าประชากร
เมืองขึ้นน้อยใหญ่ในอาณาเขต	เกรงพระเดชทั่วหมดศยคตยอน
ทุกประเทศเขตขอบพระนคร	ชลักรอ่อนเกล้าอภิวันท์

(ศิลปากร,กรม,๒๕๑๓:๑)

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนเป็นที่นิยมแพร่หลาย ได้แก่ การให้ภาพชีวิต สังคม และประเพณีของคนไทยหลายประการ เช่น ประเพณีการทำบุญ การแต่งงาน การทำศพ ความเชื่อเรื่องโชคลางและไสยศาสตร์ กฎหมายการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการดำน้ำลุยไฟ หรือชีวิตของนักโทษในคุก เป็นต้น ดังตัวอย่าง การให้ภาพรายละเอียดของงานแต่งงานของหลายแก้วกับนางพิม ที่มีขบวนขันหมากของฝ่ายชายแห่ทางเรือมาถึงบ้านฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงมีการกั้นประตู และครวระคูขันหมากก่อนจะยกเข้าไปในบ้าน

ครันรุ่งเช้าขันพลันเป็นวันดี	ทองประศรีจัดเรือกันยาใหญ่
เอาขันหมากลงบรรทุกขลุ่ยขลุ่ยไป	หามโหรีใส่ท้ายกันยา
ขันหมากเอกเลือกเอาที่รูปสวย	นุ่งชกห่มผวยจับผิวหน้า
ก็ออกเรือด้วยพลันทันเวลา	ครู่หนึ่งถึงท่าศรีประจัน
จึงจอดเรือเข้าหน้าสะพานใหญ่	ตาผลว้างไปเอาไม้กั้น
เสียเงินทองให้ขึ้นไปพลัน	ขนขันหมากขึ้นบนบันได
ขายเป่าเฒ่าแก่อยู่ที่บ้าน	กั้นบานเงินตราและผ้าไหว้
ครบจำนวนถ้วนที่สัญญาไว้	ให้ขนเข้าไปในเรือนพลัน

(ศิลปากร,กรม,๒๕๑๓:๑๖๐-๑๖๑)

ความน่าสนใจต่าง ๆ ในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนดังกล่าวมานี้ทำให้เสภาเรื่องนี้เป็นที่นิยมเรื่อยมา

เสภาเรื่องนายขันนายโชติ

เสภาเรื่องนายขันนายโชติ เป็นนิทานสุภาษิต กวีกล่าวแสดงความตั้งใจไว้ตอนต้นเรื่องว่า ต้องการสอนเรื่องการหาคู่ที่ ดี เหมาะสมกัน จึงจะทำให้ครอบครัวพบแต่ความ

เจริญรุ่งเรือง และความสำเร็จ ภรรยาที่ดีตามทัศนะของกวีต้องมีลักษณะของการเป็นผู้ตามที่ดี ไม่มีขัดคอ หรือชวนทะเลาะวิวาท เมื่อสามีแสดงความคิดเห็นใด ๆ ก็ไม่คัดค้าน และให้ความร่วมมือด้วยดี

กวีนำเสนอเรื่องโดยสร้างเหตุการณ์เปรียบเทียบครอบครัว ๒ ครอบครัวให้ผู้อ่านเห็นอย่างชัดเจน เริ่มจากครอบครัวยากจนของนายชั้น ครอบครัวนี้ไม่เคยทะเลาะกันเลย เมื่อนายชั้นบอกกับภรรยาว่า ตั้งใจจะไปวัดน้ำในสระเพื่อหาเงินทองที่อยู่กันสระ ภรรยาก็ไม่คัดค้าน ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือกันดี ทำให้ได้ผลตอบแทนที่ดีกลับมา ส่วนครอบครัวของนายโชติ ซึ่งเป็นคนยากไร้เช่นกัน เป็นครอบครัวที่ไม่มีความสุข เพราะภรณานายโชติมักจะขัดแย้งกับสามี แม้จะรู้วิธีที่จะทำให้รวยได้เหมือนอย่างนายชั้น ก็ไม่สามารถแสวงหาความสำเร็จนั้นได้ เพราะมีภรรยาไม่ดี ไม่ให้ความร่วมมือ

ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ กวีจะเน้นย้ำประเด็นของเรื่องอยู่เนือง ๆ ทั้งต้นเรื่อง กลางเรื่อง และตอนสรุปของเรื่อง โดยปรากฏทัศนะของกวีแทรกเข้ามาอย่างชัดเจนเพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นช่วงที่ต้องการจะสั่งสอน เช่น

จะมีคู่ผู้สมภิมภีเล่น
แม้นหญิงชั่วพาค้าวทำลายตาย

สตรีดีเป็นศรีศรียศ
สิ่งพะสันสาระพันจะลาภ

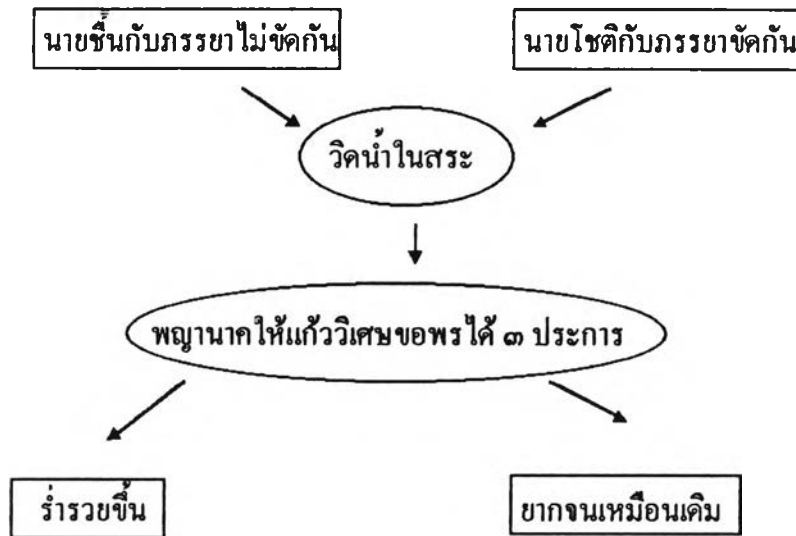
จงกรองกรีกให้สมอารมณ์หมาย
ศรีหาขอิทธิเวทก็เสื่อมมนต์

ประกอบหมดอุดมเดชเวทคาถา
ทั้งและอายุจะยิ่งภิญโญอิน

(เสภาเรื่องนายชั้นนายโชติ ,สมุดไทยคำ ตัวอักษรไทย เส้นคินสอ)

ลักษณะที่น่าสนใจประการหนึ่งของเสภาเรื่องนายชั้นนายโชติ คือ การใช้เรื่องราวแบบอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อช่วยให้การดำเนินเรื่องมีความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น เสภาเรื่องนายชั้นนายโชติ ปรากฏตัวละครสำคัญในวรรณคดี คือ อนันตนาคราช อนันตนาคราชเป็นเจ้าบาดาล เมื่อนายชั้นและภรรยาмаวัดน้ำในสระ ทำให้เหล่าปลาน้อยใหญ่ในสระเดือดร้อน พญานาคจึงแก้ปัญหาด้วยการขึ้นมามากำความต้องการสิ่งใด เมื่อรู้ว่าเพื่อจะมหาสมบัติต่าง ๆ ได้นำ จึงให้แก้ววิเศษแก่นายชั้นและภรรยา เพื่อให้ขอพรได้ ๓ ประการ

กวีใช้สถานการณ์เดียวกันนี้กับคู่ของนายโชติและภรรยา เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบกัน การใช้เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ และความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคดังกล่าวจึงเป็นแกนในการดำเนินเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย ดังแผนผัง

เสภาพระยาทรงพระยาพาน

เสภาพระยาทรงพระยาพานสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช* มีเนื้อหากล่าวถึงตำนานสถานที่ของพระปฐมเจดีย์ และเรื่องของปลายจันหนูนายคงขวาน และ อุ่นไฟ

เนื้อหาของเสภาเรื่องพระยาทรงพระยาพานในช่วงแรกเป็นตำนานของพระปฐมเจดีย์ เริ่มจากพระเจ้าสิการาชครองเมืองกำแพงแสน มีโอรส คือ พระยาทรง พระยาทรงแต่งงานกับพระธิดาของพระเทพเมศวร เมืองเพชรบุรี ต่อมาเมื่อพระเจ้าสิการาชสวรรคต ก็เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “ศรีวิไชย” พระยาทรงมีโอรส เมื่อโอรสประสูติ นางสนมได้นำพานทองรองรับแต่เกิดอุบัติเหตุพานโขก หน้าผากพระโอรสเป็นแผล พระยาทรงจึงประทานชื่อโอรสว่า พระพาน โหรทำนายว่าพระพานจะฆ่าพ่อ จึงให้ไปทิ้งไว้ที่ป่าไผ่ ขาขอมชาวไร่มาเจอพระพานจึงนำเอาไปเลี้ยงดูจนอายุ

* ศิลป์ เทชะแพทย์ ผู้เรียบเรียง (๒๕๐๑:คำนำ) กล่าวว่า ลักษณะตัวเขียนในต้นฉบับเสภาพระยาทรงพระยาพานคล้ายคลึงกับลักษณะการเขียนในสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ ซึ่งหมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เห็นได้จากพระปรมาภิไธย ป.ร.ร.๔ (บรมราชาธิราช รามาธิบดีที่ ๔) (เปลื้อง ณ นคร, ๒๕๓๕:๔๘๐)

ได้ ๑๕ ปี พระยานอชยพยอมออกไปเที่ยวป่า และเลยไปถึงเมืองสุโขทัย ได้เรียนวิชาบังคับช้างม้าที่วัดใหญ่เป็นเวลา ๕-๖ ปี จากนั้นก็บวช ต่อมาได้สึกและเดินทางกลับบ้าน

ฝ่ายเจ้าเมืองสุโขทัยฝันว่าได้พานทองลอยมาจากทางทิศใต้ ครั้นรุ่งขึ้นชาติยกุลมาร หรือพระยาพาน ได้ช่วยจับช้างตกมันซึ่งอาละวาดอยู่กลางเมืองสุโขทัยไว้ได้ เจ้าเมืองสุโขทัยจึงประทานบ้าน และคนรับใช้ พร้อมตำแหน่งอุปราชเป็นรางวัล ต่อมาเจ้าเมืองสุโขทัยให้พระยาพานไปรบกับเมืองศรีวิชัย พระยาพงออกมาชนช้างกับพระยาพาน พระยาพานรบชนะ และฟันพระยาพงสวรรคต แล้วพระยาพานขึ้นครองเมืองศรีวิชัย และพยายามเกี่ยวพาราสีพระมเหสีของพระยาพง เพราะไม่รู้ว่าเป็นแม่ของตน เทวดามาเนรมิตให้แมวพูดเรื่องนี้ พระยาพานได้ยินจึงอธิษฐานว่า หากพระมเหสีเป็นแม่ของตน ให้พระนางมีน้ำนมไหลออกมา เมื่อรู้ว่าเป็นแม่ และคนได้ฆ่าพ่อพระยาพานก็โกรธมาก จึงรับสั่งให้นำชายหอม ต่อมาเมื่อพระอรหันต์ ๕ องค์มาจุดธูปถึงเมืองศรีวิชัย พระยาพานนิมนต์มา และถามเรื่องการทำบุญเพื่อแบ่งเบาบาป พระสงฆ์ได้แนะนำให้สร้างพระเจดีย์เพื่อถ่องบาป ต่อมาพระยาพานได้สมโภชเมือง สร้างวัดไชยศรี และเจดีย์บรรจุนานทองเรียก พระประทีปพรหมณี เมื่อพระยาพานครองราชย์ได้ ๑๒ ปีก็สวรรคต ไม่มีทายาท ชาวเมืองจึงอพยพไปอยู่ที่อื่น เมืองศรีวิชัยจึงเป็นเมืองร้าง

ฝ่ายเจ้าเมืองสุโขทัยฝันเห็นน้ำท่วมเมืองพระยาพาน เมื่อถามข่าวจากเหล่าอำมาตย์จึงรู้ว่าเมืองศรีวิชัยไม่มีกษัตริย์แล้ว จึงเดินทางไปเมืองศรีวิชัยเพื่อปกครองเมืองต่อไป แต่พบว่าไม่มีผู้คนอยู่เลย พระองค์จึงคิดสร้างเมืองตรงท่าสองพี่น้อง ให้โอรส คือ พระยาสาชทอง ปกครองมีพลเมืองสองพันคน ให้ชื่อเมืองว่า เมืองราช หรือเมืองราชภูร์ หรือเมืองสองพัน จากนั้นก็กลับเมืองสุโขทัย เมื่อเจ้าเมืองสุโขทัยสวรรคต พระยาพาลีขึ้นครองเมืองสุโขทัยต่อไป เมืองสองพันและเมืองสุโขทัยได้จัดให้พระพันวษา โอรสของพระยาสาชทอง ได้แต่งงานกับนางคำวาด ธิดาของพระยาพาลีด้วย

เสภาเรื่องพระยาพงพระยาพาน ในช่วงแรก นอกจากจะเล่าตำนานของพระปฐมเจดีย์แล้ว กวียังเล่าตำนานของสถานที่ และตำนานเมืองต่าง ๆ ด้วย เช่น บ้านโพธิ์หัก มีตำนานว่าพระยาพงเห็นต้นโพธิ์หักทับคน เป็นลางสังหรณ์ก่อนจะไปชนช้างกับพระยาพาน ตำบลถนนนาฏ เป็นสถานที่ชนช้างที่พระยาพานฆ่าพระยาพง โศกชายหอม คือสถานที่ที่นำชายหอมไปฆ่า หรือ ตำนานเมืองสองพันเป็นเมืองที่มีพลเมืองสองพันคนในช่วงสร้างเมือง เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ครานั้นอำมาตย์กรมเมือง
ถึงชายหอมล้อมจับแก่น้ำปล้น

รู้เรื่องรีบรีขมิขมิมัน
ไม่ทันพูดจามาทันที

แต่ครั้งก่อนราษฎรชาวภารา
โคกขายหอมพร้อมกันทุกวันนี้

จึงสำเหนียกเรียกว่าอู่ยังมี
ตามมีสืบมาอยู่ช้านาน

(เสภาพระยาทรงพระยาพาน, ๒๕๐๑ : ๖๔)

นอกจากนี้ กวียังสร้างความสมจริงให้มากขึ้นโดยการใส่ปีพุทธศักราชให้เด่นชัดยิ่งขึ้น
ตัวอย่างเช่น

จะกล่าวถึงพระเจ้าสิการาช
อยู่กำแพงแสนพระบุรี
ศักราชล่วงได้สี่ร้อยเศษ

เป็นเชื้อชาติกษัตริย์อันเรืองศรี
ภูมิได้ไกลถึงฉะลวย
ในเขตร์พระพุทธศาสนา

(เสภาพระยาทรงพระยาพาน, ๒๕๐๑ : ๕๔)

ช่วงที่ ๒ ของเสภาเรื่องพระยาทรงพระยาพาน กล่าวถึงเมืองสองพัน ชุนไชย ขายคือ มี
ลูกชายชื่อคองขวาน เศรษฐีเสถียร ขายเพ็ชร์ มีลูกชายชื่อพลาขจันหนู และชุนศรีเชียง ขายเอี้ยง มี
ลูกชายชื่ออู่ไฟ ทั้งสามครอบครัวเอาลูกชายมาบวชเรียนกับขรัวมั่น วัดป่าเลไล

ปลัดสน ขายอัน มีลูกสาวชื่อทองประศรี บ้านอยู่เขาชนไก่ ขามเช้าวันสงกรานต์ เณร ๓ คน
มารับบาตรหน้าบ้านนางทองประศรี นางทองประศรีได้พบเณรจันหนู ต่างก็ชอบพอกันและกัน
วันหนึ่งนางทองประศรีกับแม่ไปหาขรัวมั่นที่วัด ครั้นจะกลับ ขรัวมั่นก็ให้เณรทั้งสามคนไปส่ง
เพราะต้องผ่านงานศพซึ่งจัดมหรสพมีคนพลุกพล่าน ระหว่างทาง นางทองประศรีเจอนาขบัว
หัวกระดุกมาเกี่ยวพาราสี เณรทั้งสามคนเข้าห้ามปราม จึงเกิดทะเลาะวิวาทกัน นายบัวตาย
พระสุพรรณสมบัติสั่งพ่อนาขบัวเข้าแจ้งในวัง พระเจ้าเมืองสองพันสั่งเสนาให้ตามจับเณรทั้งสาม
คน เณรสามคนถือ เช้ามอบตัว เจ้าหน้าที่ลงโทษด้วยวิธีทรมาณต่าง ๆ แต่ทั้งสามคนไม่เจ็บปวด
ด้วยวิชาอาคมที่เรียนมา พระเจ้าเมืองสองพันทรงทราบข่าว จะให้เข้ารับราชการ พลาขจันหนู
คองขวาน และอู่ไฟ จึงมาลองวิชาถวายที่หน้าพระที่นั่ง พระเจ้าเมืองสองพันพอพระทัยในความ
สามารถ รับสั่งให้ทั้งสามคน รับราชการประจำฝ่ายกลาโหม พร้อมเรียกนางทองประศรีมาถามว่า
ชอบพอกับใคร ครั้นทรงทราบว่าป็นพลาขจันหนู ก็ให้แต่งงานกันตามสมัครใจ

ต่อมาพระเจ้าสิบสี่ทิศ เมืองหงษา ยกมาตีเมืองสองพัน ยกทัพมาถึงเมืองกาญจนบุรี
พระเจ้าเมืองสองพันจึงเรียกชายหนุ่มทั้งสามคนไปจับ ไล่เข้าศึกที่พระปฐมเจดีย์ พลาขจันหนู

อุ้นไฟ และ กงขวานใส่ชุดขาว ไปกวาดลานวัด ครั้นกลางคืนก็แอบเอาปูนคาคอกแม่ทัพพม่า เมื่อผ่าขพม่าเห็นมีปูนคาคอกในตอนเช้าก็ตกใจ รีบกลับบ้านเมืองไป พระเจ้าเมืองสองพันจึงให้รางวัลแก่ทั้งสามคน

จะเห็นได้ว่า เนื้อหาในช่วงที่ ๒ ของเสภาเรื่องพระขางพระยาพาน มีลักษณะการเขียนเลียนแบบเนื้อหาของเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนอยู่บ้าง การเลียนแบบดังกล่าวเห็นได้ชัดจากด้านปมขัดแย้ง ด้านตัวละคร และด้านสถานที่หรือฉาก

เสภาเรื่องพระขางพระยาพานมีเรื่องราวเป็นทำนองรักสี่เส้า คือ ชาย ๓ หญิง ๑ จนต้องมีผู้เข้ามาช่วยตัดสิน พระเจ้าเมืองสองพันทำหน้าที่ตัดสินโดยเรียกนางทองประศรีมาถามว่ารักชอบใครระหว่างชาย ๓ คน คือ พลายจันทน์ กงขวาน และอุ้นไฟ ซึ่งลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ที่เป็นเรื่องราวความรักระหว่างชาย ๒ หญิง ๑ จนเกิดเรื่องราวทะเลาะวิวาท วุ่นวายจนทำให้พระพันวษาต้องมาช่วยตัดสินเช่นกัน นอกจากเรื่องรักสามเส้าแล้ว ยังเน้นเรื่องการสู้รบ และอิทธิปาฏิหาริย์ เช่นเดียวกับเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ทั้งนี้ กวีอาจได้อิทธิพลเรื่องความสนุกสนาน ตื่นเต้น มาจากเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนก็เป็นได้

ตัวละครเอกในเสภาเรื่องพระขางพระยาพาน มีลักษณะคล้ายคลึงกับตัวละครในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ดังนี้

พลายจันทน์ เป็นตัวละครเอกฝ่ายชาย จะเห็นได้ว่า กวีต้องการเลียนแบบชื่อตัวละครในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน คือ พลายแก้ว พลายงาม จึงให้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีค่านำหน้าชื่อว่า “พลาย” เหมือนกัน พลายจันทน์มีนิสัยเกรง พ่อแม่จึงให้ไปเรียนวิชาที่วัด ได้ความรู้ทางด้านไสยศาสตร์ และวิชาคงกระพันต่าง ๆ เห็นได้จากตอนที่เจ้าหน้าที่ใช้การทรมานเพื่อให้พลายจันทน์ กงขวาน และ อุ้นไฟรับสารภาพว่าฆ่าคนตาย แต่ทั้ง ๓ คนใช้วิชาอาคม ทำให้ไม่เกิดความเจ็บปวด คล้ายกับในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ตอนขุนแผนถูกจองจำด้วยเครื่องห้าประการ แต่ใช้อาคมสะเดาะจนหลุดออกมาหมด ดังยกมาให้เห็นต่อไปนี้

แล้วลงหวายหลายทีก็มีเจ็บ
หน้าขึ้นคันค้ำไม่ค้ำมัว
จะเขียนคืออย่างไรก็ไม่คืน
บิบบี้เหมือนไม้ใจเสวย

ซ้ำบิบบี้ดอกเล็บติดไม้หัว
ทั้งตัวไม่มีราศีเลย
เหมือนท่าหินท่าผาทำหน้าที่
อ้ายกงขวานว่าแฮ้ยไม่หายคัน

(เสภาพระยาทรงพระยาพาน, ๒๕๐๑ : ๘๖-๘๗)

นี่นึกว่าจะเอาดูเข้ากริ่ง
ไม่เชื่อขังคะนองก็ลองดู
ขุนแผนบริกรรมซ้ำสะเดาะ
ลูกโซ่โซ่ไข่แปรปรวน

หน้ามึงหรือจะจำกูไว้อยู่
เอาคาสมท่อมหูทั้งโซ่ตรวน
หลุดเปลาะกองกลิ้งทุกสิ่งถ้วน
พยัคฆวนแฮ้ยออเจ้าเข้ามาจา

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน, ๒๕๑๓ : ๕๐๕)

ตอนที่พระเจ้าเมืองสองพันจะรับพลายจันทนู กงขวาน และอุ้นไฟ เข้ารับราชการ ได้รับสั่งให้มาลองวิชาที่หน้าลาน ให้ทหารรุมพันแทง เข้าไปนั่งในกองไฟ และยิงปืนเข้าใส่ แต่ทั้ง ๓ คนก็ไม่เป็นไร พระองค์จึงพระราชทานเงิน และเสื้อผ้าให้ พร้อมทั้งให้ไปรับราชการอยู่กลาโหม ความตอนนี้นำคล้ายคลึงกับตอนที่ขุนแผน พลายงาม และเหล่านักโทษ ๓๕ คน ลองวิชาถวายเพื่ออาสาจะไปรบกับเมืองเขียงใหม่ เหล่านักโทษได้พากันลองวิชาอาคม ความมอญของกงกระพันต่าง ๆ ตรงหน้าพระลานเช่นกัน

นางทองประศรี ตัวละครเอกฝ่ายหญิง มีนิสัยคล้ายคลึงกับนางวันทองในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน คือ เป็นคนปากจัด นางทองประศรีพบกับพลายจันทนูครั้งแรกตอนที่พลายจันทนูบวชเป็นเณร และเดินมารับบิณฑบาตที่บ้านนางทองประศรี คล้ายกับตอนเณรแก้วมารับบาตรนางพิมที่บ้านนางทองประศรีเป็นคนกล้า คือกล้าพูดความจริงเกี่ยวกับความรักเมื่อถูกพระเจ้าเมืองสองพันถาม จึงได้แต่งงานกับคนที่ตนรัก คล้ายคลึงกับฉากที่นางวันทองถูกเรียกให้เข้าเฝ้า และให้เลือกว่าจะอยู่กับใครเช่นกัน

ฉากในเสภาเรื่องพระยาทรงพระยาพาน เลียนแบบชื่อสถานที่ในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน กล่าวคือ กงขวานอยู่บ้านวัดป่าเลไลยก์ พลายจันทนูอยู่บ้านเขารนไก และอุ้นไฟอยู่บ้านริมวัดตระไกร นอกจากนี้ กวียังเลียนแบบเรื่องสถานที่ที่ตัวละคร ไปศึกษาหาความรู้ กล่าวคือ ตัวละคร

สันนิษฐานต่อไปว่า เสภาที่เห็นจะเป็นหนังสือแต่งสำหรับขับถวายเวลาทรงเครื่องใหญ่ ทำนองที่แต่งเสภาเรื่องพงษาวดารในรัชกาลเดียวกัน หนังสือเสภาเรื่องศรีธนญไชยนี้ไม่เคยเห็นที่ไหนอีก นอกจากฉบับหลวงที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ ฉบับเดียว

เนื้อหาของเสภาเรื่องศรีธนญไชยเชิงเมียง เป็นการแสดงปัญญาไหวพริบของชายหนุ่มคนหนึ่ง คือ ศรีธนญไชยเชิงเมียง หรือเชิงเมียง ในการแก้ปัญหาในเหตุการณ์ต่าง ๆ

ศรีธนญไชยเชิงเมียง แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิธีการตีความตรงตามถ้อยคำ เริ่มจากก่อนเข้ารับราชการ เชิงเมียงพนันกับลาวส่งเมียงเรื่องข้ามน้ำ เมื่อลาวส่งเมียงท่องน้ำข้ามมาได้ เชิงเมียงกล่าวว่าลาวผิดสัญญา เพราะให้ก้าวข้ามน้ำมา ไม่ใช่ท่องน้ำลุดมา ครั้นต่อมาเมื่อเข้ารับราชการกับพระเจ้าทวาละแล้ว ชานพระที่ได้ทรุดลงมา พระเจ้าทวาละรับสั่งให้หาปากง่าม หรือช่างไม้มาซ่อมชานพระที่ เชิงเมียงกลับหาคนปากแหงงเข้ามา ต่อมา พระเจ้าทวาละรับสั่งให้หาผ้าลายตีนแด้ม เชิงเมียงกล่าวว่าหาผ้าตีนแด้มไม่ได้ เพราะไม่มีคนใช้เท้าแด้มลายผ้า ครั้นพระเจ้าทวาละรับสั่งให้เชิงเมียงมาก่อนไก่ เชิงเมียงก็ผูกไก่เดินตามหลังเข้ามา เมื่อพระเจ้าทวาละทรงสั่งให้เชิงเมียงไปเก็บพริก เชิงเมียงก็ไปนอนรอที่ใต้ต้นพริก ให้พริกหล่นลงมาก่อนจึงค่อยเก็บพริกตามรับสั่ง ต่อมาพระเจ้าทวาละกริ้ว ตรัสสั่งไม่ขอพบหน้าเชิงเมียงครบเท่าแผ่นดินกลับ เชิงเมียงจึงไม่ได้เข้าเฝ้าพระองค์อีก จนกระทั่งถึงฤดูไถนา ชาวนาไถนากลับแผ่นดิน เชิงเมียงจึงมารอเข้าเฝ้า แต่เอากันรับเสด็จเนื่องจากพระเจ้าทวาละตรัสไม่ขอพบหน้า ทำขลุ่ยเมื่อนางวิเสทมาขอความช่วยเหลือให้วิ่งเดินกลับเข้าสู่ตำแหน่งงานเดิม เชิงเมียงก็วิ่งเข้าไปเดินอยู่ในพระราชวัง ก่อนกลับมา ตัวอย่างการใช้ปัญญาของศรีธนญไชยเชิงเมียง เช่น ตอนผ้าตีนแด้ม

เชิงเมียงได้ฟังรับสั่งถาม	จึงทูลความว่าหม่อมฉันหาไม่ได้
ผ้าตีนแด้มเช่นตรัสคำรัสใช้	เกล้ากระหม่อมเทียวไปทั่วตำบล
ถามผู้ใดก็ว่าแด้มแต่ด้วยมือ	ไม่อาจซื้อมาถวายเพราะขาดสน
ไม่มีแด้มด้วยเท้าแต่สักคน	ก็เปนจนใจจะล่วงพระโองการ

(เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชิงเมียง ,๒๔๖๓:๒๒)

นอกจากนี้ ศรีธนญไชยเชิงเมียงยังใช้ความเป็นจริงต่าง ๆ มาใช้แก้งหรือแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งพระเจ้าทวาละให้เหล่าขุนนางหาไข่ไก่มาซ่อนไว้ แล้วสั่งให้ทุกคนค่าน้ำแล้ว

ไข่มุขไข่มุข ใครไม่มีไข่มุขจะถือเป็นความผิด เขียงเมียงใช้ปัญญาและความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์
ว่า ตนเองเป็นไข่มุขผู้ จึงไม่มีไข่มุข ดังความว่า

เขียงเมียงคำแล้วผู้ขึ้นมาตาม
เพราะเป็นไข่มุขผู้หาพองไม่
เที่ยวไล่จับสัตว์ในนที

ร้องกระตูกแจ้งความว่า ไม่มี
แล้วก็ไล่จับพวกขุนนางที่
หมุ่เสนีสาธกน้ำคำหนี

(เสภาเรื่องศรีธนญไชยเขียงเมียง ,๒๔๖๓:๒๒)

เขียงเมียงหลอกพระเจ้าทวาละว่ามีบาเจริฎอาหาร แต่กลับปล่อยให้พระเจ้าทวาละรอ และ
ในที่สุดก็เสวยข้าวได้เอง เขียงเมียงจึงได้กราบทูลว่าความหิวเป็นบาเจริฎอาหารอย่างหนึ่ง

เขียงเมียงว่านั่นแหละขาม่อมฉันถวาย
อร่อยเมื่อออกเสวยขาม่อมฉัน

เพราะเวลาเที่ยงสายโอสถล้ง
ไม่ต้องตั้งพระโอสถเข้าหมดขาม

(เสภาเรื่องศรีธนญไชยเขียงเมียง ,๒๔๖๓:๑๔)

ปัญญาไหวพริบของเขียงเมียงจึงเป็นสิ่งที่มียู่ในธรรมชาติ เพียงแต่รู้จักใช้ปัญญาปรับเอา
ธรรมชาติมาใช้อย่างชาญฉลาด และเป็นวิธีการที่คนทั่วไปนึกไม่ถึง

เสภาเรื่องศรีธนญไชยเขียงเมียงจบเรื่องตอนพระเจ้าทวาลีทรงชมศรีธนญไชยเขียงเมียงที่
สามารถแข่งปัญญากับคณะสงฆ์จากลังกาได้ จนทำให้คณะสงฆ์เหล่านั้นกลับเมืองลังกา เป็นการ
เปิดโอกาสให้ผู้ขับ หรือผู้แต่งเสภาสามารถเล่า หรือแต่งเสภาเกี่ยวกับความสามารถทางสติปัญญา
ของศรีธนญไชยเขียงเมียงต่อไปได้อีกเพื่อให้ผู้อ่านได้ความสนุกตลกขบขัน และได้แง่คิด
บางประการเกี่ยวกับธรรมชาติต่าง ๆ รอบตัว

๔.๑.๑ วรรณคดีเสดาประเภทเรื่องที่น่าสนใจจากประวัติศาสตร์

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องที่น่าสนใจจากประวัติศาสตร์มีเพียง ๑ เรื่อง คือ เสภาเรื่อง
พระราชพงศาวดาร

เสดาเรื่องพระราชพงศาวดาร ผู้แต่ง คือ สุนทรภู่ โดยพระบรมราชโองการฯในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้แต่งขึ้นสำหรับขับถวายเป็นเวลาทรงเครื่องใหญ่ ตามแบบ

อย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ (คำรกราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ๒๕๓๗ : ๕๐) ในด้านวิธีการแต่งเสภาเรื่องพระราชพงศาวดาร สันนิษฐานได้ว่าเป็นการ “เอาหนังสือพระราชพงศาวดารมาเปิดอ่านแล้วพยายามแต่งเป็นกลอนไปตามหนังสือนั้น” (คำรกราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ๒๕๓๗:๔๗๕-๔๘๐) ย่างถึงในจันทร์ฉาย ภัคอรุณ, ๒๕๒๕ : ๑๕๕)

เสภาพระราชพงศาวดารเริ่มต้นด้วยการกล่าวสรรเสริญพระเกียรติยศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นจึงเข้าสู่ส่วนเนื้อหาที่นำมาจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เรื่องตีเมืองขอม มีเนื้อหาตั้งแต่แรกตั้งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีโปรดให้ยกทัพไปรบกับเขมร แต่พระรามศวร พระราชโอรสถูกกองทัพเขมรจับได้ สมเด็จพระรามาธิบดีจึงต้องให้ขุนหลวงพะงั่ว หรือสมเด็จพระบรมราชา เข้าเมืองสุพรรณบุรีไปช่วยรบจึงสำเร็จ ตอนที่ ๒ เรื่องศึกหงสาวดี มีเนื้อหาเฉพาะตอนสงครามช้างเผือกระหว่างไทยกับพม่า จนถึงพม่าล้อมพระนคร ระหว่างปีพ.ศ. ๒๑๑๑ ไทยพยายามจะปราบหัวเมืองพิษณุโลก

เนื้อหาทั้งสองตอนในเสภาพระราชพงศาวดารเป็นเนื้อหาที่เคร่งครัดต่อข้อมูลทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างมาก เห็นได้จากการให้ข้อมูลทางด้านปี พ.ศ. และชื่อสถานที่อย่างครบถ้วน ตัวอย่างเช่น

เพลาสามนาฬิกากับเก้าบาท	ตั้งพิธีไสยศาสตร์พระอิศวร
ได้สังข์ทักษิณาวัดมณฑลนคร	ได้ตั้งหมันตามกระบวนแต่บุราณ
เปนมหามงคลเลิศประเสริฐศักดิ์	สร้างปราสาทสำนักไพฑูริย์สถาน
สำเร็จแล้วจึงให้สร้างปรางปราก	ชื่อไพชยนต์ทิพพิมานอลงการ
	(สุนทรภู่, ๒๕๓๘:๕๑)

อย่างไรก็ตาม กวีก็พยายามทำให้เนื้อหาทางด้านประวัติศาสตร์บรรเทาความตึงเครียดด้วยวิธีการเขียนแบบเคียงกับการเขียนนิทานหรือการเขียนบทละคร ได้แก่ การแทรกบททรมทัพชมธรรมชาติ บทแต่งตั้ง และบทวาระการของกษัตริย์ ตัวอย่างเช่น บทแต่งตั้ง

ทรงภูษาผ้าเมืองเรื่องระยับ	ป็นแห่งทับทิมพรายสายกระสัน
ฉลององค์ทรงสวมกระนวนมนัน	สังวาลวรรณพรณรายเจ็ดสายทรง

สวมพระมาลาสลับประดับเพชร
ทองกรนวมสวมพระข้ามรงค์

แก้วเก็จเกร็ดคนกวิหคหงส์
กรันเสร์จลงจากบัลลังก์มายังเกษ
(สุนทรภู่, ๒๕๓๘:๑๐๖)

นอกจากนี้ กวียังบรรยายลักษณะท่าทางของบุคคลคล้ายกับท่าทางของตัวละครในบทละคร
ด้วย เช่น

แสนพิโรธโกรธกริ้วกระทีบบาท

คำรัสเรียกอุปราชโอรสา

(สุนทรภู่, ๒๕๓๘:๕๔)

ครานั้นพระบรมราชา

ตำรวล่ำตอบไปคังใจหมาย

(สุนทรภู่, ๒๕๓๘:๑๐๐)

ครานั้นพระภูเบนทร์เรนทร์สุร

ได้หึ่งทูลตบพระหัตถ์อยู่ฉัดฉาน

(สุนทรภู่, ๒๕๓๘:๕๓)

ในด้านข้อมูลทางพงศาวดารที่สุนทรภู่นำมาเขียนเป็นเสภา นั้น จากการศึกษาของจันทร์ฉาย
ภักคอรិคม (๒๕๕๕ : ๑๑๑-๑๑๖) พบว่า เป็นไปได้มากที่สุนทรภู่จะใช้พระราชพงศาวดาร ฉบับ
สมเด็จพระพนรัตน์ ที่เรียกกันว่า ฉบับหมอบรัดเล หรือฉบับพิศดาร หรือฉบับพิมพ์สองเล่ม
อันเป็นพระราชพงศาวดารฉบับที่ค่อนข้างจะเป็นที่รู้จักในราชสำนักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาเป็นข้อมูลในการแต่งเสภา
พระราชพงศาวดาร เนื่องจากบางแห่งมีการใช้ข้อความเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น เรื่องพระราชสาสน์
ของพระเจ้าหงสาวดีส่งไปทูลขอช้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

การแต่งเรื่องจากพงศาวดารมาเป็นเรื่องเล่าที่ให้ข้อมูลครบถ้วนดังกล่าวมานี้ ทำให้เสภา
เรื่องพระราชพงศาวดารเป็นเสภาที่ให้ทั้งความบันเทิง และให้ความถูกต้องทางด้านประวัติศาสตร์ที่
น่าสนใจยิ่งไปด้วยพร้อม ๆ กัน

จะเห็นได้ว่า วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเนื้อหาเป็นเรื่องเล่าประเภทนิทานเกือบทั้งหมด คือ เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เสภาเรื่องนายจั่นนายโชติ เสภาเรื่องพระยาทรงพระยาพาน และเสภาเรื่องศรีธนญไชย เชียงเมียง มีวรรณคดีเสภาเพียง ๑ เรื่องเท่านั้นที่นำเนื้อหามาจากพงศาวดาร คือ เสภาเรื่องพระราชพงศาวดารที่แต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่กวีก็ได้คิดแปลงวิธีการเขียนให้อยู่ในรูปแบบของการเล่าเรื่องประเภทนิทานเช่นกัน

๔.๒ วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมี ๖ เรื่อง คือ เสภาเรื่องอาบุญพะชัน บทละครเสภาเรื่องไกรทอง เสภาเรื่องพญาราชวังสัน บทละครเสภาเรื่องน้ำดาลทราย เสภาเรื่องสามัคคีเสวก และบทเสภารำเรื่องพระอาทิตย์นมและปู่เจ้าสมิงพราย วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยนี้มีลักษณะของเนื้อหาที่สืบเนื่อง และคล้ายคลึงกับวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยแรก คือ มีลักษณะที่เป็นเรื่องเล่าประเภทนิทานทุกเรื่อง แต่มีลักษณะที่พัฒนาจากวรรณคดีเสภาในช่วงแรก คือ เริ่มมีการนำเอาเค้าโครงเรื่องวรรณกรรมจากต่างประเทศมาใช้เพิ่มขึ้น ดังแสดงให้เห็นต่อไปนี้

๔.๒.๑ วรรณคดีเสภาประเภทเนื้อหาภาษาไทย

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาภาษาไทย มี ๓ เรื่อง คือ บทละครเสภาเรื่องไกรทอง บทละครเสภาเรื่องน้ำดาลทราย และเสภาเรื่องสามัคคีเสวก

บทละครเสภาเรื่องไกรทอง

บทละครเสภาเรื่องไกรทอง แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสืบเนื่องของลักษณะเนื้อหาเช่นเดียวกับในวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ มีเนื้อหาคือเรื่องเล่าประเภทนิทาน โดยเนื้อหาของบทละครเสภาเรื่องไกรทองเริ่มจากตอนชาละวันได้นางตะเกาทองมาไว้ในถ้ำ นางวิมาลา และนางเลื่อมลาขอร้องอาละวาดหึงหวงนางตะเกาทอง ชาละวันตื่นขึ้นมาห้ามปราม เจ้าเมืองพิจิตรประกาศหาคนฆ่าชาละวัน ไกรทองอาสา และไปขอมืดหมอ และหอกสกัดโลหะจากอาจารย์คง จากนั้นก็ลงไปปราบชาละวัน และนำนางตะเกาทองขึ้นมาได้

บทละครเสภาเรื่องไกรทอง มีความสมจริงในการแสดง โดยเฉพาะตอนนางจระเข้ทั้งสอง
ทะเลาะกับนางตะเกาทองด้วยความหึงหวง เป็นตอนที่แสดงอารมณ์โกรธของผู้หญิงได้ดี
ตัวอย่างเช่น

ฉะ ๆ นางช่างแก้ไม้แค่ผิว	เห็นตัวต่อแหลเจ้าแม่เอ๋ย
ดบอบเฝ้าเข้าขั้วให้ผิวเซย	เหลือเคชอีกเล่าข้าเข้าใจ
ถามเมืองพิจิตรติคจะจิด	มาหาพิชถึงถ้าได้นำไหล
แกลิ่งเปรียบเปรยเขยเขายไยไพ	ค้อนควักผลักไสไปมา

(นราธิปประพันท์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, ๒๕๑๗:๕)

ลักษณะสำคัญในบทละครเสภาเรื่องไกรทอง คือ กวีได้แทรกบทตลกเพิ่มให้แก่ตัวละคร
สำคัญ คือ ไกรทอง เพื่อให้การแสดงมีความสนุกสนานมากขึ้น ตัวอย่างเช่น

ไกรทองปองป้อล้อเล่น	แสนโกรธโลกเดินแผ่นดิน
เมาโมโหโผล่รู้โจม	หักโหมไม่คิดฉิว:

(นราธิปประพันท์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, ๒๕๑๗:๒๔)

อาจารย์คงสงกาเบ็งดาจ้อง	เจ้าไกรทองยิ้มตำทำดาหนี
จับขามสามดาทำเข้าที่	ได้ที่บ้องตันพันเสียดาย

(นราธิปประพันท์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, ๒๕๑๗:๕)

ไกรทองรับรองคลองแคล้ว	กล้าแกลัวกระหมื่นยิ้มตำ
ชาละวันตันทุหลังคลังไกรธา	ถมึงมูคูบ้าทอคดาลับ

(นราธิปประพันท์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, ๒๕๑๗:๒๖)

การเพิ่มลักษณะบางประการให้ไกรทองมีความตลกขบขันดังกล่าวนี้ ทำให้ละครเสภามี
ความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

บทละครเสภาเรื่องน้ำศาลทราย

บทละครเสภาเรื่องน้ำศาลทรายมีเนื้อหาประเภทนิทานสืบเนื่องมาจากวรรณคดีเสภาใน
สมัยแรกเช่นกัน เนื้อเรื่องกล่าวถึงดาจัน ชายอายุ ๕๑ ปี อาศัยอยู่กับสาวกำหอม ภรรยา สาวกำขาว

น้องภรรยา และนายโถม บุตรชายที่เกิดจากภรรยาเก่าที่ตายไปแล้ว วันหนึ่งขณะที่ดาจัน สวาคำหอม และสวาคำขาว นั่งเล่นอยู่ที่ทำนน้ำหน้าบ้าน มีพระนักสวดมี มา ธา และสี ผ่านมาเกี่ยวกับพาราสิ สวาคำหอม และสวาคำขาวจนดาจันโกรธเพราะหึงหวงจึงคิด แก่เผ็ดโดยแกล้งทำเป็นตาย ให้คนรับใช้ไปตามพระนักสวดทั้ง ๔ รูปมาสวดที่บ้าน เมื่อพระทั้ง ๔ รูปมาสวดที่บ้านก็พากันเกี่ยวกับพาราสิหญิงสาวทั้ง ๒ คนอีก จน ดาจันต้องลุกขึ้นมาจากโลง ทำเป็นผีหลอก และไล่ตีพระจนต้องหนีไป ต่อมาดาจันป่วยหนักและตาย ขมบาลตัดสินโทษที่เคยทำร้ายพระสงฆ์ให้ไปนรก แต่เนื่องจากพระสงฆ์ดังกล่าวเป็นอสังขี มีความประพฤติไม่ดี จึงถือว่าดาจันได้ช่วยศาสนาไว้ จึงได้ขึ้นสวรรค์ ดาจันได้อยู่บนสวรรค์ได้ไม่นานก็หมดบุญ วิญญาณกลับมาสู่ร่างเดิมบนโลกมนุษย์ เมื่อดาจันฟื้นขึ้นก็เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้สาว คำหอม สวาคำขาว และนายโถมฟัง จากนั้นก็บวชเพื่อแก้บนที่หายเจ็บป่วย มีนายโถมตาม ไปปรนนิบัติที่วัดด้วย

พระจันเมื่อบวชแล้วก็ไม่ตั้งใจศึกษาพระธรรมเพราะมัวแต่คิดถึงสวาคำหอม และสวาคำขาว ครั้นเวลากลางคืน เมื่อเห็นพระจันหลับแล้ว นายโถมก็แอบกลับมาที่บ้าน พระจันตื่นขึ้นมาไม่เห็นนายโถมก็ตามมาถึงบ้าน เห็นนายโถมอยู่กับสวาคำขาวน้องภรรยา ส่วนยายแผล่คนรับใช้ก็หายไปถึงเข้าใจว่าเป็นชู้กับสวาคำหอมภรรยา จึงไล่ตียายแผล่หัวแตก และสึกจากพระ ยายแผล่ไปฟ้องเรื่องดาจันทำร้ายร่างกายกับเจ้าเมือง เจ้าเมืองจึงสั่งให้สวาคำขาวแต่งงานกับนายโถมได้ และเสียดเงินค่าปรับให้ยายแผล่ จากนั้น สวาคำขาวแยกไปอยู่กับนายโถม และยายแผล่ก็ไปอยู่กับอีปอดสาวใช้ในบ้านดาจัน ส่วนสวาคำหอมก็ยังขยับขันจะอยู่กับดาจันต่อไปโดยมีคนรับใช้ใหม่ คือ ยายปลิง อีแหยม และลูกชื่อ อีจู

ต่อมา โจรเข้าปล้นบ้านดาจัน ยายปลิง อีแหยม และอีจูหลบหนีไปได้ โจรจับดาจันมัด นำทรัพย์สินในบ้าน และสวาคำหอมไป โจรเกี่ยวกับพาราสิสวาคำหอม แต่สวาคำหอมไม่ยอม โจรรีบหนีไปทิ้งสวาคำหอมไว้ สวาคำหอมจึงกลับมาบ้าน ดาจันส่งข่าวเรื่องโจรปล้นบ้านไปถึงนายโถม นายโถมมาที่บ้านดาจัน เล่าว่า เขาไปทำงานที่โคราช ได้ข่าวว่าตำรวจจับโจรกลุ่มนี้ได้แล้วพร้อมของกลาง แต่ยังมีคนโจรอีกคนหนึ่งคือยายปลิง ดาจันรู้เข้าจึงล่อยายปลิง อีแหยม และอีจู เข้ามาจับส่งตำรวจได้ นายโถมขอโทษพ่อ และขอกลับมาอยู่ที่บ้านพร้อมสวาคำขาว ดาจันก็ยอม ต่อมาอีปอดขอกลับมาอยู่ด้วย เพราะยายแผล่หลอกไปขาย จึงเลิกกันแล้ว ดาจันก็ยอม

จะเห็นว่า บทละครเสภาเรื่องน้ำตาทรายแสดงให้เห็นความประหลาดของพระสงฆ์ที่ไม่ดี ดังเห็นจากพระมี พระมา พระสา พระสี ที่มักเกี่ยวกับพาราสิผู้หญิง หรือตอนดาจันบวชก็ไม่ได้สนใจ

ศึกษาธรรม เพราะแม้แต่คิดถึงและ หึงหวงภรรยา และน้องภรรยา จนท้ายที่สุดขาดสติ ทำร้าย ลูกชายและคนรับใช้จนต้องสึกออกจากการเป็นพระ

คุณมี มา, สา ลี, สมীবวช ลูกคอลลัก, นักสวด, ขอบอวดเก่ง ห้าสลึง,
ทลิ่งกะลอน, ออกห้อยนึ่ง ต่างเพ่งเล็ง, ลาวสวข, เอออวยกัน เพลาเย็น, เกยเห็น,
ไม่เว้นมอง มาซื้อของ, ถิ่นท่า, ซ้ำละห้วน คุณมี มา, สา ลี, ทุกวัน พอสายัณฑ์,
สร้งน้ำ, ประจำเจียว

(นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, ๒๔๕๕:๕-๖)

นอกจากนี้ บทละครเสภาเรื่องน้ำตาทรายแสดงให้เห็นความรักใคร่กลมเกลียวของคนในครอบครัว เห็นได้จากการกระทำของสาวกำหอมที่มีความรักมั่นคงต่อตาจัน ไม่ยอมไปกับโจร แต่กลับบ้านมาหาตาจันในที่สุด และการกระทำของนายโถมที่รักและเป็นห่วงพ่อแม่ว่าพ่อจะ โกรธที่ตนเองได้น้องภรรยาของพ่อเป็นภรรยา ในตอนท้ายเรื่อง กวีแสดงทัศนะของคุณผ่านความคิดของตาจัน แนะนำให้ผู้อ่านนำเอาพฤติกรรมของตาจันมาเตือนใจตน และเร่งทำความดีเพื่อชาติบ้านเมือง ดังความว่า

โศกมनुษย์, นีหนะสุค, แด่กรรมแต่ง คะเขอะกะแห่ง, ดีร้าย, หลายสถาน
เหมือนปัญญา, ชั่วะเจ้า, เวลาพอการ, ให้งุ่นง่าน, พาลโกรธ, โฆษณา เพราะกลัดกลุ้ม,
มูมาม, กามะรศ หึงไปหมด, ห่วงสาว, รววะกะข้า ไซ้หนักเลง, เก่งเกี้ยว, เท็ชวราม
เหตุโมหา, เห็นผิด, คิดว่าดี .... เจริญเป่นสุข, ทุกท่าน, สำราญจิตร เจริญช่วยคิด,
หวังบำรุง, พระกรุงศรี ให้ชาติไทย, ไพบูลย์, พูลทวิ สิ่งใดดี, จี้เจริญ, เจริญทำเอย

(นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, ๒๔๕๕:๓๑)

เสภาเรื่องสามัคคีเสวก

เสภาเรื่องสามัคคีเสวกมีลักษณะเนื้อหาเป็นเรื่องเล่าประเภทนิทานที่สืบเนื่องมาจากวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยแรกเช่นกัน เนื้อหาแบ่งเป็น ๔ ตอน คือ กิจการแห่งพระนนทีกรีนิรมิต วิศวกรรมา และสามัคคีเสวก เสภา ๓ ตอนแรกเล่าถึงพระนนทีกี และพระวิศวกรรมา โดยมีความกล่าวตรงกัน คือ เทพเจ้าทั้ง ๓ องค์ต่างเป็นเสวก หรือขุนนางที่ค้ำของเจ้านาย ทำหน้าที่อย่างดี เต็มไปด้วยความซื่อสัตย์ นำไปสู่วทสรูปในตอนสุดท้ายที่กล่าวถึงคุณสมบัติที่ดีของเสวกว่า ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนและรับใช้พระมหากษัตริย์ด้วยความจงรักภักดีให้ดีที่สุด

ต่อนักการแห่งพระนนที เป็นส่วนต้นของเสภา เริ่มที่บทเกริ่น และบทไหว้ครูของผู้ขับเสภา ต่อมากล่าวถึงพระนนทีและหน้าที่ของพระนนที ผู้เป็นเสวกของพระอิศวรว่า มีสติปัญญา มีความยุติธรรม ชำนาญด้านการรับใช้เจ้านาย และเป็นพาหนะของพระอิศวร เป็นแบบอย่างของเสวกที่ดี

หนึ่งเป็นพาหนะพระตรีเนตร	แสนวิเศษสุดกระซิบทั้งขับชี้
เขจร่อนไปในเมฆมิ	เร็วประหนึ่งสกุณีชำนาญบิน
ครั้งกลับถึงไกลาศอสน์เทเวศร์	ก็กลับเทศได้พลันทันถวิล
เป็นมหาเสวกได้สมจินต์	ปฏิบัติเทวินทร์ในกิจจง

ในระบาศาแดงซึ่งกิจการ	เพื่อเป็นฐานแบบอย่างทางวิถี
ผู้ประสงค์จางเป็นเสวกดี	ควรดูเยี่ยงนนทีที่พึงปอง

(มกฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๔๕๕: ๔๕-๔๖)

เสภาตอนกรีนรมิต กล่าวถึงพระคเณศ โอรสพระอิศวร ผู้มีศรัทธาเป็นช้าง ในคอนวัยเยาว์ พระคเณศเสีงาเนื่องด้วยต่อสู้กับปรศุราม ปรศุรามจะมาเฝ้าพระอิศวรในวิมาน พระคเณศไม่ให้เข้าเฝ้า ปรศุรามโกรธ ใช้ขวานที่ได้รับพระราชทานจากพระอิศวรขว้างใส่พระคเณศ พระคเณศเห็นขวานเพชรก็รู้ว่าเป็นขวานของพระบิดาคน จึงไม่ต่อสู้ และก้มเศียรรับ ขวานถูกขาข้างหนึ่งหักไป พระคเณศจึงมีงาเคียวได้นามว่า “เอกะทันต์” พระพิณเนศถือเป็นครูช่าง เป็นผู้เนรมิตช้าง ๘ ตระกูล ประจำ ๘ ทิศ สร้างช้างเผือกสำหรับประดับยศพระมหากษัตริย์ สร้างช้างดำสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงออกรบ ช้างลักษณะดีเป็นเกียรติยศแก่พระมหากษัตริย์ ทำให้พระเกียรติยศลือไกล และพระราชาราชฎ์ชื่นชมในพระบรมโพธิสมภาร

เสภาตอนที่ ๓ วิสวะกรรมา กล่าวถึงเทพศิลปินวิสวะกรรม ผู้เป็นเทพแห่งการช่าง เป็นผู้สอนช่างเขียนวาดภาพกนก ผู้หญิง ลิง ช้าง , สอนช่างปั้นปั้นเทวรูป รูปคน รูปสัตว์ ชำนาญด้านการก่อสร้าง การประดิษฐ์อาวุธและเครื่องประดับต่าง ๆ กวีกล่าวว่าเราควรให้ความสำคัญแก่ช่างศิลปะต่าง ๆ และช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมช่างไทยให้มีฝีมือทัดเทียมกับช่างของต่างประเทศ นอกจากนี้ ยังควรอุดหนุนสินค้า เครื่องสำอาง ที่ช่างไทยผลิตขึ้น เพื่อความประหยัด และการพัฒนาประเทศชาติสืบต่อไป

เสภาเรื่องสามัคคีเสวก เป็นการนำเอาคุณลักษณะเด่นของตัวละครที่เป็นขุนนางที่คิมาชี้ให้ผู้อ่านเห็นเป็นแบบอย่าง แบบอย่างดังกล่าวคือ มีความสามารถ มีสติปัญญา และมีความซื่อสัตย์ นอกจากนี้ กวียังชี้ให้เห็นประโยชน์ของศิลปกรรม พร้อมทั้งเรียกร้องให้คนไทยช่วยกันใช้สินค้าไทยให้มากขึ้น

เสภาสามัคคีเสวกในตอนสุดท้ายชื่อ สามัคคีเสวก ความยาว ๔๐ บท มีเนื้อหาสอนความประพฤติของขุนนางต่าง ๆ เนื้อหาช่วงแรกเกริ่นให้รู้ว่าเสวกมีหน้าที่อะไรบ้าง จากนั้นจึงเป็นการสั่งสอนให้มีความจงรักภักดีด้วยการทำงานอย่างเต็มความสามารถ มีความเคารพยำเกรงต่อพระมหากษัตริย์ มีวินัย มีความสามัคคีปรองดอง ไม่คบเพื่อนความประพฤติไม่ดี ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่คบหญิงไม่ดี ระวังระวังกิริยวาจาอยู่เสมอ และมีความกตัญญู และความจงรักภักดีเป็นที่ตั้ง ดังตัวอย่าง

อันสิ่งใดได้รับอาสากระทำ	ขอมจจำมิให้หลงให้ลืมได้
สู้สุดส่ำหทัยยามทุกเมื่อไป	ต่อเมื่อใดกิจสำเร็จจึงผ่อนพัก

(มังกฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๔๕๕:๖๐)

เสภาเรื่องสามัคคีเสวก จึงมิได้เป็นเพียงการนำเอาตัวละครจากวรรณคดีมานำเสนอในรูปแบบของการแสดงเพื่อความสนุกสนานบันเทิงแค่ประการเดียว หากแต่มุ่งประโยชน์ในด้านการสั่งสอนอบรม โน้มน้าวใจผู้อ่าน หรือผู้ชมไปในคราวเดียวกัน

๔.๒.๒ วรรณคดีเสภาประเภทเนื้อหาที่มาจากนิทานจากต่างประเทศ

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทนิทานจากต่างประเทศ มี ๓ เรื่อง ได้แก่ เสภาเรื่องอาบุญหะซัน เสภาเรื่องพญาราชวังสัน และ บทเสภาว่าเรื่องพระอาทิตย์สนมและปู่เจ้าสมิงพราย

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทนิทานจากอาหรับมี ๒ เรื่อง คือ เสภาเรื่องอาบุญหะซัน และ บทเสภาว่าเรื่องพระอาทิตย์สนมและปู่เจ้าสมิงพราย

เสภาเรื่องอาบุญหะซัน

เสภาเรื่องอาบุญหะซันเป็นนิทานที่อยู่ในนิทานอาหรับราตรี เดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เป็นลิลิตโดยทรงนำเค้าโครงเรื่องจาก The Sleeper

Awaken ต่อมาโปรดให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารียงกุล) ขอแรงกวีช่วยกันแต่งเป็นเสภาสำหรับขับถวายเวลาทรงเครื่องใหญ่

เนื้อหาของเสภาเรื่องอาบุญหะซัน มีดังนี้คือ ตัวละครเอกของเรื่องเป็นบุตรของผู้ร่ำรวยของเมือง คือ อาบุญหะซัน เป็นบุตรของพ่อค้าในเสภาเรื่องอาบุญหะซัน ต่อมาพ่อของตัวละครเอกตายและทิ้งสมบัติไว้ให้ดูแล แต่ลูกชายกลับใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย สูบบุหรี่ คบแต่เพื่อนไม่คิดที่รักษาให้เสียหาย ทำที่สุด เงินทองที่เคยมีสะสมไว้ก็ร่อยหรอลง ตัวละครเอกจึงเกิดสำนึกผิด และกลับตัวเป็นคนดี ตั้งใจทำงาน ในที่สุดก็กลับมีฐานะร่ำรวยดังเดิม จากนั้นจึงเป็นเรื่องราวการผจญภัยต่าง ๆ ของตัวเอก และจบลงอย่างมีความสุข

ในเสภาเรื่องอาบุญหะซัน อาบุญหะซันได้เข้าไปผจญภัยในวัง โดยเข้าใจว่าตนเองเป็นกาหลิบ ๒ ครั้ง โดยมีเหตุการณ์คล้ายคลึงกันทั้ง ๒ ครั้ง คือ เริ่มจาก กาหลิบปลอมตนมาหาอาบุญหะซันที่บ้านและแอบวางยาสลบอาบุญหะซัน จากนั้นกาหลิบได้อาตัวอาบุญหะซันไปไว้ในวัง เมื่ออาบุญหะซันฟื้นขึ้นมาคิดว่าตนเป็นกาหลิบ เทียบชมห้องต่าง ๆ ในพระราชวัง ซึ่งตกแต่งไว้อย่างสวยงาม การซักความเกี่ยวข้องกับชมห้องต่าง ๆ ไม่มีผลในด้านการดำเนินเรื่อง แต่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์เพลิดเพลิน สนุกสนานกับเรื่องมากยิ่งขึ้น และถือเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งของนิยายอาหรับ ซึ่งผู้แต่งมักจะคงไว้แม้ไม่ได้เป็นเสภาฉบับหลวงก็ตาม สังเกตได้จากเสภาเรื่องอาบุญหะซันสำนวนของหลวงจักรปาณี (อุกฤษ) ก็มีเนื้อความที่คล้ายกันอยู่มาก ตัวอย่างเช่น

ทั้งเจ็ดเครื่องเรื่องรองของประเสริฐ	ประกอบเกิดปรากฏสมยศดา
ริมผนังตั้งเรียงเคียง ๆ มา	มีสุราเลื่องนไว้อุ่นใจ
หะซันถึงเพ่งพินิจจิตรนิรมล	ว่าห้องก่อนสิ่งนี้หามีไม่
ว่าต้องห้ามขามอาทิตย์ลงอุไทย	ท่านมิให้เสพย์ชครศสุรา
แม้้นเลขที่ขงเบี่ยงบ่ายฝ่ายสายัณฑ์	ไม่หวงกันตามจะปรารถนา
เวลานี้สุริยนคัสสนชบา	จึงไม่ขัดจัดหามาสำรอง

(เสภาเรื่องอาบุญหะซัน, ๒๕๑๐:๔๕)

ริมผนังนั้นตั้งโต๊ะศิลา	ขวดสุราเบียบรันสรรใส่
องุ่นแท้แท้ทุกอย่างวางไว้	ถ้วยแบบในคณินันมีมา
ถ้าเข้าสายบ่ายเย็นแล้วเป็นห้าม	ครั้นถึงขามคำ ไปแล้วไม่ว่า
ศิลาทองทำประกวดขวดสุรา	มีฝักกลเม็ดเพ็ชรรัย

(เสภาอาบุญหะซัน , สมุดไทยคำ ตัวอักษรไทย เส้นคินสอ เลขที่๒)

เนื้อหาจากเสภาเรื่องอาบู่หะซันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับประหารราชฎของกาหลิบ ซึ่งอาจเป็นต้นเค้าของพระกรรมกิจบางประการของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นจากการปลอมพระองค์เป็นสามัญชนของกาหลิบ เพื่อไม่ให้ประชาชนจำได้ และได้รับฟังความคิดเห็นของราษฎรต่าง ๆ ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๓๔:๒๑-๒๒) ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในเรื่อง “ในเสด็จประพาสดินในรัชกาลที่ ๕” ว่า

ที่จริงพระองค์ทรงรักใคร่ในไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเหมือนกับบิดารักบุตร ทอพระราชหฤทัยที่จะคุ้นเคยคบหาและถึงเล่นหัวกับอาณาประชาราษฎร์โดยมิได้ถือพระองค์ ยกตัวอย่างดังจะเห็นได้ในเรื่องประพาสดินนี้เป็นพยาน การที่พระองค์ทรงสมาคมกับราษฎรไม่ใช่สักแต่ว่าเพียงจะรู้จัก หรือสนทนาปราศรัยให้คุ้นเคยกัน เท่านั้น บ่อมทรงเป็นพระราชธุระได้ถามถึงความทุกข์สุข และความเดือดร้อนที่ได้รับจากผู้ปกครองอย่างใด ๆ บ้างทุกโอกาส ... เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ทรงเคารพต่อพระราชนิคมของสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้พวกเพื่อนฝูงเข้ามาทำบุญให้ทานในงานพระบรมศพ และถวายพระเพลิงเหมือนกับเป็นข้าราชการ...ส่วนราษฎรซึ่งพระองค์ได้ทรงคุ้นเคยมาในเวลาเสด็จประพาส แต่บังเสด็จดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชก็ได้รับพระราชทานไม้เท้า และพระบรมราชานุญาตเหมือนกับพวกเพื่อนฝูงในรัชกาลก่อน มีเพื่อนฝูงเพิ่มเติมขึ้นในรัชกาลนี้อีกหลายคน ฉันท้เข้าใจว่าธรรมเนียมประพาสดินและเพื่อนฝูงจะยังมีต่อไปในรัชกาลนี้เหมือนกับรัชกาลที่ล่วงแล้ว

เสภาเรื่องอาบู่หะซันถือเป็นวรรณคดีเสภาเรื่องแรกที่มีการนำเอาเค้าโครงเรื่องจากวรรณกรรมต่างประเทศมาใช้ในการแต่งเสภา

บทเสภาเรื่องพระอลังสะหิมและปู่เจ้าสมิงพราย

บทเสภาเรื่องพระอลังสะหิมและปู่เจ้าสมิงพราย ไม่ปรากฏที่มาว่ามาจากต้นฉบับเรื่องใด กวีบอกไว้ในต้นเรื่องเท่านั้นว่าเป็น "บทเสภาไว้ในอาหรับราตรี" จึงสันนิษฐานว่าน่าจะนำเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานอาหรับ

เนื้อหาบทเสภาว่าเรื่องพระอภัยสมันและปู่เจ้าสมิงพราย มีดังนี้คือ ตัวละครเอกของเรื่อง พระอภัยสมันเป็นโอรสของกษัตริย์ในบทเสภาว่าเรื่องพระอภัยสมันและปู่เจ้าสมิงพราย ต่อมา พ่อของตัวละครเอกตาย และทิ้งสมบัติไว้ให้ดูแล แต่ลูกชายกลับใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย สุรุ่ยสุร่าย คบแต่เพื่อนไม่ดี ท้ายที่สุด เงินทองที่เคยมีสะสมไว้ก็ร่อยหรอลง ตัวละครเอกจึงเกิดสำนึกผิด กลับตัวเป็นคนดี

พระอภัยสมันฝันเห็นชายแก่ตาบอดมาบอกให้ตามหาสมบัติในที่ต่าง ๆ ความฝันครั้งแรก ให้พระอภัยสมันเดินทางไปอียิปต์ ความฝันครั้งที่ ๒ ให้ พระอภัยสมันเดินทางกลับไปที่เมือง บัสโซรา ความฝันครั้งที่ ๓ ให้พระอภัยสมันไปขุดสมบัติใต้ห้องสรงของสุลด่าน ผู้เป็นบิดา ทุกครั้งที่ฝัน พระอภัยสมันก็จะเดินทางไปยังสถานที่ ต่าง ๆ ตามฝันอย่างไม่ย่อท้อ จนประสบความสำเร็จในการทำตามความฝันในครั้งสุดท้าย ในที่สุดก็กลับมีฐานะร่ำรวยดังเดิม

ต่อมา พระอภัยสมันพบว่าในท้องพระคลังมีสะเดชู หรือรูปเคารพเพียง ๘ รูป และสุลด่านผู้เป็นบิดาได้เขียนจดหมายทิ้งไว้ให้พระอภัยสมันหาสะเดชูรูปที่ ๘ มาไว้เป็นสมบัติคู่บ้าน คู่เมืองให้ได้ พระอภัยสมันจึงต้องออกเดินทางผจญภัยอีกครั้งเพื่อตามหาปู่เจ้าสมิงพราย ผู้เป็นบุคคลที่สามารถมอบสะเดชูที่ ๘ ให้กับพระอภัยสมันได้ ปู่เจ้าสมิงพรายให้ตามหาหญิงสาวมา ถวาย พระอภัยสมันไปชอบพอนางบะจุรา แต่ภายหลังรู้ว่าเป็นผู้หญิงที่ปู่เจ้าสมิงพรายต้องการก็ เสียใจ แต่ก็ตัดสินใจนำนางไปถวายปู่เจ้าสมิงพราย แต่ปรากฏว่าปู่เจ้าสมิงพรายขกนางให้พระองค์ เพราะนางถือเป็นสะเดชูรูปที่ ๘ นั่นเอง

ลักษณะของเนื้อหาของบทเสภาว่าเรื่องพระอภัยสมันและปู่เจ้าสมิงพราย เหมือนกับเสภา เรื่องอาบุญหะซัน ที่เน้นการผจญภัยที่สนุกสนาน ตื่นเต้น และมักเป็นการผจญภัยที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กัน

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทนิทานจากตะวันตกมี ๑ เรื่อง คือ เสภาเรื่องพญาราชวังสัน

เสภาเรื่องพญาราชวังสันเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงนำเนื้อหามาจากวรรณกรรมเรื่อง “โอเทลโล” (Othello) ของเช็กสเปียร์ แต่เปลี่ยนแปลง ชื่อตัวละครในเรื่องเป็นไทยทั้งหมด เช่น เจ้าเมืองเวนิสแปลงเป็นสมเด็จพระวิกรมราชสีห์ โอเทลโลแปลงเป็นพญาราชวังสัน เดสเดโมนาแปลงเป็นบัวผัน เมืองเวนิสแปลงเป็นกรุงศรีวิชัย เกาะไซปรัสแปลงเป็นเกาะมละกา เป็นต้น

เสภาเรื่องพญาราชवंสนั้นเป็นบทเสภาที่ดัดแปลงมาจากบทละคร และได้แต่งบทส่งลำขึ้นใหม่ในบางส่วน เนื้อหาของบทเสภาเริ่มตั้งแต่กรุงศรีวิชัย สมเด็จพระวิกรมราชสีห์มีรับสั่งให้พญาราชवंสนยกทัพเรือไปปราบโจรสลัดมลายู พญาราชवंสนคิดถึงนางบัวผัน คู่รัก ที่มีอุปสรรคเรื่องเชื้อชาติ ต่อมานางบัวผันได้หนีมาอยู่กับพญาราชवंสน พระศรีอัครราชพ่อของนางบัวผันทราบเรื่องจึงนำความกราบทูลสมเด็จพระวิกรมราชสีห์ให้ช่วยตัดสิน พระองค์จึงเรียกนางบัวผันมาถามว่าต้องการอยู่กับใคร นางบัวผันเลือกอยู่กับพญาราชवंสน ต่อมา พญาราชवंสนได้ยกทัพไปปราบโจรสลัด เสภาจบลงตอนที่เรือออกเดินทะเล

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งในด้านเนื้อหาของเสภาพญาราชवंสน คือ มีเนื้อหาบางฉากคล้ายคลึงกับฉากการตัดสินความของพระพันวษา กรณีนางวันทอง กับขุนช้าง ขุนแผน และพระไวย ในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน กล่าวคือ เป็นเนื้อหาตอนที่พระเจ้าศรีวิชัยเรียกนางบัวผันมาเข้าเฝ้าเพื่อให้ตัดสินใจว่าจะเลือกอยู่กับพ่อของตนเอง หรือจะไปอยู่กับพญาราชवंสน นางบัวผันแตกต่างจากนางวันทอง เนื่องจากเป็นคนตัดสินใจเด็ดขาด และฉลาดในการพูด กล่าวแสดงความคิดเห็นของตน จึงได้อยู่กับพญาราชवंสน ดังคำกราบทูลของนางบัวผันว่า

พระกระชู้ช้อนี่ยากนัก	เพราะความรักนั้นมีต่างต่างกัน
อันท่านบิดาบังเกิดเกล้า	ท่านได้เฝ้าทูลนอมกระหม่อมฉัน
พระคุณไซร้ใหญ่เห็นเป็นอนันต์	เป็นมหันต์เหลือสิ้นคนนา
แต่หญิงที่มีผิวแล้ว	ผิวข้อมขึงแก้วสุดสง่า
จำต้องปฏิบัติภักศดา	สนิทเสนาหาไม่ลาลด

(มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๔๕๕: ๓๒)

พญาราชवंสน และนางบัวผัน พินผ้าอุปสรรค และความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา โดยเน้นที่ความเหมาะสมคู่ควร และความรัก เป็นสำคัญ ดังจะเห็นจากเหตุผลที่ฝ่ายชายกล่าวว่า ตนเองมีความรัก ความจริงใจให้กับฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงก็รักในน้ำใจ และความเก่งกล้าสามารถของฝ่ายชาย การกระทำ และวาจาของฝ่ายชายจึงเป็นสิ่งดึงดูดใจให้เกิดความรัก ไม่ใช่การใช้เสน่ห์ขบถตามที่พ่อของฝ่ายหญิงเข้าใจ ความเห็นเรื่องความเหมาะสมในด้านคู่ครองเป็นสำคัญของตัวละครเอกทั้งคู่ ตรงกับความเห็นของพระเจ้าศรีวิชัยที่สนับสนุนให้เป็นคู่ครองกัน ทำให้ทั้งคู่ได้ใช้ชีวิตร่วมกันในที่สุด

การนำเค้าโครงเรื่องจากวรรณกรรมต่างประเทศมาแต่งเป็นวรรณคดีเสภาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะที่แตกต่างไปจากการนำเค้าโครงเรื่องจากวรรณกรรมต่างประเทศมาแต่งเป็นวรรณคดีเสภาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบางประการ กล่าวคือ เสภาเรื่องอาบุญหะขันมีการนำมาแต่งเป็นวรรณคดีเสภาตลอดทั้งเรื่อง แต่ในเสภาเรื่องพญาราชवंสสัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๔๕๕: ก-ข) นำมาจากเรื่องไอเทลโล ซึ่งจบลงที่ความตายของตัวละครเอกทั้งคู่ แต่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เฉพาะบทพญาราชवंสสันปรารภถึงการจะไปรบกับพวกโจรสลัด ได้นางบัวผัน จนถึงยกทัพออกไปรบทางทะเลเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากอาจทรงถือว่าบทรบ หรือบทโศกนาฏกรรม เมื่อนำมาขับเสภาคงไม่เหมาะนักขณะที่ทรงพระราชนิพนธ์คัดแปลงเรื่องไอเทลโลในรูปแบบบทละครจนจบเรื่อง

จะเห็นได้ว่า วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะที่สืบเนื่องมาจากวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยแรก กล่าวคือ เนื้อหาเน้นหนักที่เรื่องเล่าประเภทนิทาน แต่มีการพัฒนาเพิ่มเติมในด้านการนำเอาเค้าโครงเรื่องจากต่างประเทศมาใช้แต่งวรรณคดีเสภามากขึ้น ซึ่งปรากฏใน ๓ เรื่อง คือ เสภาเรื่องอาบุญหะขัน ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสภาเรื่องพญาราชवंสสัน ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบทเสภาว่าเรื่องพระอภัยสมันและปู่เจ้าสมิงพราย ซึ่งแต่งขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔.๓ วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน มี ๑๕ เรื่อง คือ เสภาสกา เสภาเรื่องพระร่วงสุวรรณโลก เสภาตลาด เสภาเรื่องพระที่นั่งเชอพระนเรศวรมหาราช เสภานอกเรื่อง เสภาเรื่องมาดามบัดเดอ์ฟลาย เสภาอวยพรสอนนักมวย บทละครเสภาว่าเรื่องตามองล่าข เสภาไพร่ เสภาเผด็จการ เสภาไอ้ว่า-คลอง เสภาน้ำท่วมหอบเร่ เสภาเบ็ดเตล็ด ๓๑ เรื่อง เสภาราชสดุดี และบทละครเสภาว่าเรื่องกาเกี กวีที่มีบทบาทในการแต่งวรรณคดีเสภามากที่สุดในสมัยนี้ คือ สุจิตต์ วงษ์เทศ

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยนี้มีลักษณะ ๔ ประการ คือ ลักษณะแรก มีเนื้อหาประเภทนิทาน ส่วนลักษณะที่ ๒ มีเนื้อหาเป็นเรื่องอิงประวัติศาสตร์ ลักษณะที่ ๓ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสังคมและการเมือง และเนื้อหาประเภทเบ็ดเตล็ด คือ สั่งสอน และอำนวยการ

๔.๓.๑ วรรณคดีเศดาที่เป็นเรื่องเล่าประเภทนิทาน

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบันยังคงมีบางส่วนที่สืบเนื่องมาจากวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ มีลักษณะเป็นนิทาน โดยมีทั้งเรื่องราวที่เป็นนิทานที่เดิมเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟัง และนิทานที่นำเค้าโครงเรื่องมาจากวรรณกรรมต่างประเทศ วรรณคดีประเภทนิทานดังกล่าวนี้ คือ เสภาเรื่องพระร่วงสวรรคโลก เสภาตลาด บทละครเสภาเรื่องมาดามบัคเตอร์ฟลาย และบทละครเสภาเรื่องตาม่องล่า

๔.๓.๑.๑ วรรณคดีเศดาประเภทเนื้อหานิทานไทย

วรรณคดีเสภาประเภทนิทานไทยที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๘ จนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่ เสภาเรื่องพระร่วงสวรรคโลก เสภาตลาด บทละครเสภาเรื่องตาม่องล่า และบทเสภาว่าเรื่องกา

เศดาเรื่องพระร่วงสวรรคโลก

เสภาเรื่องพระร่วงสวรรคโลกมีเนื้อหากว่าถึงตำนานพระร่วง คือ พระเจ้าอภัยราชาคามนีผู้ปกครองแคว้นหริภุญชัย มักออกไปจำศีลในป่าเมื่อดวงราหิวัน วันหนึ่งพระองค์ได้พบกับนางอุทัย ธิดาพระยานาคซึ่งขึ้นมาเที่ยวเล่นในป่า ทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ภายหลังนางนาคได้กลับไปอยู่ใต้บาดาล เมื่อครรถ์แก่ก็ขึ้นมาจากบาดาล ให้กำเนิดโอรสและทังโอรสไว้ในถ้ำพร้อมกับวางแหวนและผ้าขนสัตว์สีแดงซึ่งพระอภัยราชาคามนีให้ไว้ด้วย ต่อมาพรานป่าได้มาพบ และเก็บพระกุมารไปเลี้ยง เมื่อพระเจ้าอภัยราชาคามนีได้ให้สร้างปราสาทเป็นอนุสรณ์แก่นางนาคอุทัย พรานป่าได้พาพระกุมารไปดูการสร้างปราสาท และเกิดเหตุอัศจรรย์ คือ ปราสาทเอียงเอนบังแดดให้กับพระกุมาร ความทราบถึงพระเจ้าอภัยราชาคามนี จึงรับสั่งให้นายพรานมาซักถาม ครั้นพระองค์ทราบเรื่องแล้วก็รับพระราชกุมารเข้าวัง และตั้งชื่อว่า “อรุณ” ต่อมาพระมเหสีผู้เป็นมณุษย์ของพระเจ้าอภัยราชาคามนีก็ประสูติราชโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงให้ชื่อว่า “ฤทธิ”

เมื่อพระราชโอรสทั้ง ๒ พระองค์เจริญวัย พระเจ้าอภัยราชาคามนีก็ทรงแต่งตั้งให้พระอรุณไปครองเมืองศรีสัตนาแลย์หรือเมืองสวรรคโลก คนทั่วไปเรียกว่า “พญาร่วง” ต่อมาเสนามาตย์ทูลให้หานางแก้วมาร่วมปกครองบ้านเมือง พระอรุณก็เสด็จไปเมืองจีนได้แต่งงานกับพระราชธิดาพสุเทวีของพระเจ้ากรุงจีน และพามาครองเมืองตามเดิม ทั้งสองพระองค์ทรงมีโอรสพระนามว่า พระพสุกุมาร ต่อมา เมืองเชียงใหม่มีหนังสือมาทูลอัญเชิญพระฤทธิกุมารให้ขึ้นไปครองเมืองเชียงใหม่ พระฤทธิกุมารได้ราชธิดามลลิกาแห่งเมืองเชียงใหม่เป็นมเหสี และครองเมือง

เชียงใหม่ พระอรุณได้พระราชทานนามพระฤทธิว่า “พระยาสิทธิ์” ตามเหตุที่เกิดขึ้น คือ พระฤทธิ
กุมารได้นำมัลลิกาเป็นมเหสีก่อนการอภิเษก ซึ่งทำให้คนเลื่องลือดิฉินนิทานมาก

กล่าวถึงพระเจ้าตองอุละเลยไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการ พระอรุณก็ส่งทูตชื่อ ไตรภพนารถ
ไปเกลี้ยกล่อมจนพระเจ้าตองอุชินยอมยกพระธิดา ชื่อ “อะวา” ให้ พระอรุณจึงยกนางอะวาให้
ไตรภพนารถเป็นรางวัล วันหนึ่ง พระอรุณหรือพญาร่วงได้ทรงส่งความแก่พระพสุชกุมาร
ราชโอรส ว่าพระองค์จะเสด็จไปทรงสรงสนานในแม่น้ำยม หากพระองค์ไม่กลับมาก็ให้พระโอรส
ครองสมบัติแทน ขณะพระองค์กำลังทรงสรงสนานที่แก่งใหญ่หน้าเมืองก็เกิดอากาศอาเพศ มีลมพายุ
คลื่นซัดพระอรุณจมน้ำหายไป บรรดาข้าราชการบริพารและชาวเมืองต่างช่วยกันงมโดยใช้เหล็กสกัดหา
ดูก็ไม่พบ จึงตั้งชื่อแก่งหน้าเมืองว่า “แก่งหลวง” และแก่งได้ว่า “แก่งสัก” เป็นอนุสรณ์แก่พญาร่วง
ผู้ล่วงลับไป กลายเป็นตำนานเล่าสืบกันมาจนทุกวันนี้ ท้ายสุด กวีกล่าวถึงที่มาของคำว่า พระร่วง
ว่า เคิมพระร่วงชื่อพระอรุณ ต่อมาชาวเมืองได้ถวายพระนามเป็นพระร่วง แต่ต่อมาความหมายได้
เปลี่ยนไป คำว่า พระร่วง กลายเป็นคำใช้เรียกพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์

คำว่าร่วงที่ใช้ในไทยแท้	เป็นคำแปลนามองค์พระทวงศรี
คำอรุณภาษาเป็นปาลี	ชาวบุรีธวายใหม่ให้เป็นไทย
แต่คำนี้จืกรากมานานมากหลาย	เปลี่ยนความหมายห่างมากถลาไกล
คนไม่รู้หนังสือคือเข้าใจ	เอาว่าใช้เรียกหัวเจ้าแผ่นดิน

(โกมารกุลมนตรี, พระยา, ๒๕๑๐: ๖๓-๖๔)

เนื้อหาในเสภาเรื่องพระร่วงสวรรคโลกดังกล่าวนี้ กวีมุ่งเน้นการเล่าถึงประวัติของพระร่วง
ในฐานะความเป็นวีรบุรุษโดยเน้นวีรกรรมทางด้านการผจญภัย และบุญญาธิการต่าง ๆ เป็นสำคัญ
ตลอดทั้งเรื่อง ได้แก่ บุญญาธิการในตอนเกิด คือ เป็นลูกกนกกับนาค การที่ปราสาทโชนเอนมา
บังแดด การได้ขยายอาณาเขต เช่น ได้เมืองเชียงใหม่ และเมืองพุกาม การได้ช้างเผือกงาค่าเป็นช้าง
คู่บารมี การผจญภัยทางทะเลไปหาคู่ครองที่เมืองจีน ซึ่งถือว่าเป็นดินแดนอันไกลโพ้น และการตาย
แบบลึกลับ

อย่างไรก็ตาม กวีได้ดัดแปลงเนื้อเรื่องบางตอนตามความคิดเห็นเพื่อให้สมเหตุสมผล
มากขึ้น เช่น ตอนความฝันของพระเจ้าตองอุ เจ้าตองอุฝันว่า พระร่วงเล่นว่ามาขาดคติดอยู่บน
ปราสาทเจ้าตองอุ พระร่วงแอบเข้ามาในตอนกลางคืน แต่หีบไว้ว่าไม่ถึง จึงให้เจ้าตองอุขึ้นอยู่

ข้างล่าง และเหยียบหัวขึ้นไปเหยียบว่ามาได้ เจ้าตองอุโกรธว่าพระร่วงคุณคน จึงสาวใส่พระร่วงใส่พานไว้ ขณะที่ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑ กล่าวถึงเรื่องการสาวใส่พระร่วงของเจ้าตองอุว่า เป็นเรื่องจริงเรื่องหนึ่ง และถือเป็นตำนานสืบมาว่า พวกลาวมักเป็นผีกินใส่หูของคนทั้งหลาย ไม่ใช่ความฝันแต่อย่างใด (ศิลปากร, กรม, ๒๕๐๗: ๔๑)

ความแตกต่างกันของเนื้อหาดังกล่าวมานี้ เกิดจากการตีความจากตำนานของกวีเป็นสำคัญ โดยกวีแสดงความคิดเห็นในหมายเหตุของเรื่องว่า ตำนานนี้ไม่น่าจะเป็นความจริง จึงแต่งให้เป็นเพียงเรื่องในความฝันเท่านั้น ดังความว่า

ตามตำนานเรื่องพระร่วงสวรรคโลกว่าตองอุเป็นเมืองขึ้นของไทย
เรื่องเล่นว่าและสาวใส่นั้น ตำนานกล่าวอย่างเป็นเรื่องจริงตั้งแต่ผู้แต่งเสภา
นี้เห็นตำนานนั้นข้อความขัดกันเองตลอด และเห็นว่าสมเป็นความฝัน

(โกมารกุลมนตรี, พระยา, ๒๕๑๐: ๖๕)

จะเห็นว่า วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทนิทานตำนานดังกล่าวนี้มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากตำนานบ้างเล็กน้อยเพื่อความสมเหตุสมผล ทั้งนี้เพื่อมุ่งรักษาเรื่องราว และความสนุกสนานในการขับ และการแสดงเป็นสำคัญ

เสภาตลาด

เสภาตลาด เป็นวรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทนิทานอีกเรื่องหนึ่ง เนื้อหาของเสภาตลาดเริ่มด้วย เมืองเมืองหนึ่งมีพระมหากษัตริย์ครองบ้านเมือง มีข้าราชการหนุ่มผู้หนึ่งรับราชการมียศเป็นคุณหลวง และยังเป็นโสด ปราถนาจะมีคู่ครองจึงไปปรึกษากับญาติ คุณย่าของคุณหลวงอาสาว่าจะหาคู่ครองให้เองซึ่งจะได้คนดีมีทรัพย์ดีกว่าที่ชายหนุ่มหาเอง เมื่อคุณหลวงกลับบ้านได้นอนหลับและฝันว่ามีเทวดามาอุ้มไปสมกับหญิงงาม และมีงูมารัดกาย เมื่อตื่นขึ้น คุณหลวงก็ได้ตามเสด็จพระมหากษัตริย์ไปบางปะอิน

หญิงคนหนึ่งชื่อนางบานเช้า รูปร่างงดงาม มีสามีมาแล้วหลายคน และมีลูกหลายคนแล้ว แต่ก็ยังคบชู้ จนถูกสามีขับไล่ออกจากบ้าน และต้องเช่าบ้านราคาถูกอยู่กับแม่

ฝ่ายนางเชิง ทะเลาะกับสามีเป็นประจำ ได้ข่าวว่านางบานเช้ามาอยู่ที่บ้านเขาก็มาเยี่ยมเยียน

สนทนาด้วย นางบานเช้าก็ปรับทุกข์ว่าคนหาสามีมาสิบห้าปีแล้วยังหาสามีที่ดีถูกใจไม่ได้ และชวนให้นางเชิงมาอยู่เป็นเพื่อนแก้เหงา

ส่วนนายเดิม รู้จักกับนางเชิง ได้มาเยี่ยมนางเชิงที่บ้าน นายเดิมจึงได้พบนางบานเช้าด้วย นางบานเช้าถูกใจนายเดิมมาก ฝ่ายนายเดิมรู้ทีก็เกี่ยวพาราสีนางบานเช้า แต่นายเดิมก็ต้องตามเสด็จพระมหากษัตริย์ไปบางปะอิน จึงทำให้นางบานเช้าทุกข์ใจมาก นางเชิงปลอบและชวนนางบานเช้าให้ไปหานายเดิมที่บางปะอิน เมื่อได้พบกับนายเดิมแล้ว นางเชิงก็ให้นางบานเช้าอยู่กับนายเดิม ส่วนนางเชิงก็เข้าไปหาคุณหลวง แนะนำผู้หญิงชื่อนางแอบ คุณหลวงสนใจนางแอบ จึงไปแอบคู่ตัว เมื่อพบตัวนางแอบแล้ว คุณหลวงก็หลงรัก คร่ำครวญถึงนางแอบตลอดเวลา ความของเสภาเรื่องนี้ขาดตอนลงเพียงเท่านี้

ในตอนต้นของเสภาตลาด กวีเขียนว่าได้แบบอย่างจากเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เป็นเรื่องราวเน้นความสนุกสนานบันเทิง

จะกล่าวกลับจ๊ะเรื่องโคธกำหนด
แปลบทกลอนเสภาว่าตามแกน

แปลบาทบทแบบทางอย่างขุนแผน
ถึงไม่เหมือนก็แม่นๆเป็นพัน์ทาง

(หอสมุดแห่งชาติ,เสภาตลาด)

เสภาตลาดแสดงทัศนะของการเลือกคู่ครองทั้งแบบเก่า และแบบใหม่ปะปนกัน ในด้านทัศนะการเลือกคู่ครองแบบเก่า เห็นได้ตอนที่คุณหลวงต้องการมีคู่ครอง และเล่าให้ญาติพี่น้องฟัง คุณย่าก็รับเป็นธุระ เสนอตัวว่าจะเป็นผู้สืบเสาะหาฝ่ายหญิงให้ การให้ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้จัดการสืบหาและทาบทาม ตลอดจนการใช้แม่สื่อ เป็นวิธีการหาคู่ครองแบบเก่า ดังที่คุณย่าให้เหตุผลว่า หากให้คุณหลวงเลือกคู่ครองเองก็จะได้ผู้หญิงไม่ดี ผู้คนจะพลอยเหยียดหยาม กวียังแฝงคติเกี่ยวกับคู่ครองแบบเก่า ด้วยการให้ตัวละครฝันเห็นงูมารัด อันเป็นสัญลักษณ์แบบเก่าของการมีคู่ครองด้วย

ด้านทัศนะการเลือกคู่ครองแบบใหม่ เห็นได้ชัดจากการที่คุณหลวงมีความคิดด้านการเลือกคู่ครองแบบสมัยใหม่ คือ ต้องรักกันจึงจะแต่งงานกันได้ และการให้ผู้ใหญ่หาคู่ครองให้เป็นการแต่งงานแบบคลุมถุงชน ไม่เหมาะกับคน

นอกจากนี้ เสภาตลาดสะทอนเสรีภาพของผู้หญิงที่มีความประพฤติและความคิดที่แปลก
ไปกว่าตัวละครหญิงในวรรณคดีเสภาในเรื่องอื่น ๆ ในเรื่องการเลือกคู่ หย่าร้าง และการดำเนินชีวิต
เห็นได้จากตัวละครนางบานเช้า และนางเชิง

นางบานเช้ามีอิสระในการรักชอบผู้ชายก่อน และมีความคิดที่จะแสดงออกว่าตนเอง
รักชอบกับผู้ชายคนนั้น ๆ ด้วย เห็นได้จากเมื่อนางบานเช้าถูกตาต้องใจชายใด ก็มีเสรีภาพที่จะพูดคุย
ทักทายกับชายผู้นั้นได้ ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของผู้หญิงในนิทานสมัยก่อนหน้านั้น ดังเช่นตอนนายเดิม
มาเยี่ยมนางเชิง นางบานเช้าเห็นนายเดิมหน้าตาดี ก็ถูกใจ และให้ความสนิทสนมด้วย นางเชิงเห็น
เช่นนั้นก็มีท่าทีสนับสนุน

นอกจากนี้ เมื่อนายเดิมต้องตามเสด็จไปบางปะอิน หญิงสาวทั้ง ๒ คนก็ตามไปด้วย เพราะ
นางบานเช้าคิดถึงนายเดิม และนางเชิงก็มีความเห็นว่า หากทอดเวลาให้ช้ำออกไป นายเดิมก็จะไม่รู้
ว่านางบานเช้าชอบพอนายเดิมอยู่ ควรจะต้องพูดออกไปบ้าง ความเห็นของทั้งนางบานเช้าและ
นางเชิงแสดงให้เห็นถึงความมีอิสระในการคิด การตัดสินใจ และการกระทำของผู้หญิง ต่างไปจาก
ในนิทานเรื่องอื่น ๆ ดังความว่า

เรามาชวนกันคัลไลไปขังถิ่น	บางปะอินเถิดหนอย่าเชื่อนเฉบ
แม้ขึ้นช้าเหมือนว่าจะละเลย	จำต้องเผยปากบ้างจึงจะควร
	(หอสมุดแห่งชาติ)

ขณะเดียวกัน กวีก็แสดงภาพสาวโสเภณีที่ตีพร้อม ไปไหนก็มีแม่ติดตามไปด้วยเช่นกัน คือ
ตัวละครนางแอบที่คุ้มหลวงแอบไปคู่ควมา

เนื้อหาของเสภาตลาดดังกล่าวมาแล้วจึงแสดงภาพและความคิดเห็นที่เป็นอิสระในการ
เลือกคู่ครองของทั้งฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง

บทละครเสภาเรื่องตามองถ่าย

บทละครเสภาเรื่องตามองถ่าย เป็นบทละครเสภาที่มาจากตำนานของตำบลอ่าวน้อย
อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นเรื่องราวของรัก ๓ เส้า ก่อให้เกิด
เหตุการณ์สลัดใจ และถือเป็น ที่มาของเขาและเกาะต่างๆรวมทั้งสาหร่าย และหอยรูปร่างประหลาด
ในบริเวณแถบนี้

การเลือกเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานตาม่องล่าย เพื่อสร้างเป็นบทละครเสภาว่า อูราพรพาทยกุล (๒๕๒๔:๑) กล่าวว่า เนื่องจากเนื้อหาของตำนานตาม่องล่ายให้ทั้งความรู้ ความบันเทิง ความสมหวังและความผิดหวังของตัวละคร ตลอดจนสิ่งที่คาดไม่ถึงของชนชาตินานาประการ สมควรนำมาสร้าง และแสดงด้วยรูปแบบละครเสภาเป็นอย่างยิ่ง

เนื้อหาของบทละครเสภาว่าเรื่องตาม่องล่ายเกิดขึ้นที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตาม่องล่ายและนางรำพึง มีลูกสาวชื่อชมโคย ผู้มีความงามเป็นที่เลื่องลือ ความทราบถึงเจ้าลาย ลูกเจ้าเมืองเพชรบุรี เจ้าลายจึงปลอมเป็นชาวประมงออกเรือหาปลา มาขายบริเวณหมู่บ้าน ทำให้รู้จักกับครอบครัวนางรำพึง และชอบพอกับนางชมโคย แต่ตาม่องล่ายไม่เห็นด้วย ต่อมาเจ้าลายได้สู้ขอชมโคยกับนางรำพึง โดยที่ตาม่องล่ายไม่รู้ เจ้าลายกลับบ้านเพื่อเตรียมจัดขันหมากมาแต่งงาน ขณะเดียวกัน เจ้ากรุงจีนได้นำสินค้ำมาขายอยู่บริเวณหมู่บ้านเช่นกัน ได้พยายามเข้ามาสนิทสนมกับนางชมโคย และสู้ขอกับตาม่องล่าย โดยที่นางรำพึงไม่รู้ ตาม่องล่ายตกลงรับขันหมากจากเจ้ากรุงจีน เจ้ากรุงจีนจึงกลับไปเตรียมขันหมาก

ครั้นถึงวันนัดหมาย เจ้าลายและเจ้ากรุงจีนได้ยกขบวนขันหมากมาพร้อมกัน ตาม่องล่ายและนางรำพึงต่างได้เถียงกัน จนถึงกับทุบตีกันชุลมุน นางรำพึงโกรธแค้น หนีออกไปจากบ้าน และไปตรอมใจตาย ณ เริงเขาแห่งหนึ่ง ได้ชื่อว่า เขาแม่รำพึง ส่วนตาม่องล่ายว่างสากตามหลังนางรำพึงไปทะเลเขาลูกหนึ่งกลางน้ำ ได้ชื่อเกาะทะเล และบริเวณที่สากไปตก ต่อมากลายเป็นเกาะ เรียกว่าเกาะสาก ตาม่องล่ายโกรธแค้นต่อเหตุการณ์ จับนางชมโคยฉีกเป็นสองซีก เหวี่ยงไปทางทิศเหนือ เป็นเกาะนมสาว (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) อีกซีกเหวี่ยงไปยังทิศตะวันออก เป็นเกาะนมสาว (จังหวัดชลบุรี) จากนั้นได้ขว้างปาของหมั้น ขันหมากทั้งหลายลงน้ำ กลายเป็นเกาะและเขาต่าง ๆ ฝ่ายเจ้าลายชมชานตรอมใจ ไปตายที่แห่งหนึ่งกลายเป็นเขาเรียกเขาเจ้าลาย ส่วนตาม่องล่ายกลายเป็นคนดื่มเหล้าจัด ต่อมาตาย กลายเป็นเขาตาม่องล่าย

บทละครเสภาตาม่องล่าย มีตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นผู้มีหน้ามีตา คือ เป็นลูกชายของเจ้าเมือง ส่วนนางชมโคยเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงตามแบบขนบ คือ เป็นหญิงสาวที่มีหน้าตางดงามเป็นที่พึงใจของชายหนุ่มทั่วไป กิริยามารยาทเรียบร้อย แต่ไม่มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคู่ครองของตน การเลือกคู่ครองเป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง หรือพ่อและแม่ ฉะนั้น เมื่อพบว่ามีชายหนุ่มมาสู้ขอพร้อมกัน ๒ คน นางชมโคยก็ไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเองได้ การตัดสินใจกลับเป็นของตาม่องล่ายผู้เป็นบิดา นางชมโคยจึงต้องจบชีวิตลงโดยไม่ได้มีโอกาสแสดงให้รู้ว่าตนเองต้องการจะแต่งงานกับใคร

เนื้อหาของบทละครเสภาว่าเรื่องตามองล่าขันธ์ที่เรื่องเล่าเพื่ออธิบายสถานที่ และสร้าง
ความสนุกสนานตามลักษณะของนิทานได้เป็นอย่างดี

บทเสภาว่าเรื่องกาเกี

บทเสภาว่าเรื่องกาเกีเป็นบทเสภาที่ดัดแปลงมาจากเรื่องกาเกีคำกลอนของเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) โดยคงเนื้อหาเดิมทุกประการ

เนื้อเรื่องของบทเสภาว่าเรื่องกาเกี คือ พระเจ้าพรหมทัตมีเมียชื่อนางกาเกี ผู้มีกลิ่นกาย
หอม ผู้ใดสัมผัส กลิ่นจะติดกายไปได้ ๑ วัน ในราชสำนักแห่งพระเจ้าพรหมทัต ครุฑมักจะแปลง
กายเป็นมาณพหนุ่มมาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัตอยู่เสมอ วันหนึ่ง ขณะที่ครุฑกำลังเล่นสกาอยู่
กับพระเจ้าพรหมทัต นางกาเกีมาลอบมองครุฑ บังเอิญได้สบตากัน ต่างฝ่ายจึงมีใจผูกพันกัน ครั้น
ครุฑเลิกเล่นสกา ก็คืนร่างเดิม และพานางกาเกีไปอยู่ขังวิมานฉิมพลีของตน ท้าวพรหมทัตเสียใจเป็น
อย่างมากที่นางหายไป นาฏกวีเศรษฐีอาสาท้าวพรหมทัตไปตามนางกาเกี โดยแปลงกายเป็นไร
เกาะติดจนครุฑไปเมื่อครุฑกลับมาเล่นสกากับท้าวพรหมทัตอีก ครั้นนาฏกวีพบนางกาเกีก็
เกี่ยวพาราสีนางกาเกี ครั้นแล้วเศรษฐีก็กลับมากราบทูลท้าวพรหมทัต ครั้นครุฑกลับมาเล่นสกา
กับท้าวพรหมทัตอีกครั้ง เศรษฐีได้ขับเพลงที่มีเนื้อความกล่าวถึงขเมได้อยู่กับนางกาเกีที่วิมาน
ฉิมพลี ครุฑได้ฟังก็โกรธ กลับไปยังวิมานฉิมพลี นำนางกาเกีมาคืนท้าวพรหมทัต บทเสภาว่าเรื่อง
กาเกีจบลงเพียงเท่านี้

เนื้อหาในบทเสภาว่าเรื่องกาเกีจะเห็นว่า นางกาเกีเป็นหญิงสาวที่ไม่มีโอกาสได้ตัดสินใจ
เรื่องคู่ครองมากนัก เช่นเดียวกับนางขมโดยในบทละครเสภาว่าเรื่องตามองล่าขันธ์ คือ ครุฑพานางกาเกี
ไปโดยไม่ได้ถามถึงความสมัครใจ เช่นเดียวกับที่เศรษฐีได้นางกาเกีเช่นกัน ครั้นเมื่อครุฑรู้
ความจริงว่าเศรษฐีได้นางกาเกีเป็นภรรยาเช่นกัน ก็นำเอานางมาคืนที่เมืองพรหมทัตด้วยเหตุผล
ของการเสียศักดิ์ศรี ดังความว่า

ครั้งนี้เสียรักก็ได้รู้
เป็นชายหมิ่นชานต้องอาชคน

ถึงเสียรู้ก็ได้เซว้ที่เจาฉน

จำจจำใจอาลัยลาน

(เสรี หวังในธรรม, ๒๕๓๒: ๒๔๖)

นอกจากนี้ ยังปรากฏลักษณะของการใช้กลบทในการแต่งคำประพันธ์ด้วย เช่น

ฤจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ผู้ทรงครุฑ	มาลิกนุชลอยลิบทิพย์สถาน
ฤชาดาทรงมหาหงส์ทะยาน	ลักสมรไปสมานพิมานพรหม
	(เสรี หวังในธรรม, ๒๕๓๒: ๒๔๐)

บทเสภาว่าเรื่องกาก็เป็นวรรณคดีเสภาที่นำเอาเนื้อหาประเภทนิทานที่รู้จักกันดีนำมาแต่งในรูปแบบเสภาเพื่อใช้ในการแสดง ให้ภาพของเมือง และการแสดงที่เป็นลักษณะของการรำที่ถูกต้องสวยงาม ส่วนบทประพันธ์ก็ใกล้เคียงกับบทประพันธ์เดิมของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มาก คือ มีการดัดแปลงกลอนสุภาพมาแต่งเป็นบทเสภา และนำมาขับประกอบกับการแสดง

๔.๓.๑.๒ วรรณคดีเสภาประเภทเนื้อหาที่มาจากนิทานต่างประเทศ

วรรณคดีเสภาประเภทเนื้อหาที่มาจากนิทานต่างประเทศมีเพียง ๑ เรื่อง คือ บทละครเสภาเรื่องมาดามบัตเตอร์ฟลาย

บทละครเสภาเรื่องมาดามบัตเตอร์ฟลาย

บทละครเสภาเรื่องมาดามบัตเตอร์ฟลายแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบัน กวีนำโครงเรื่องมาจากวรรณกรรมต่างประเทศ คือ เรื่อง Madame Butterfly มาแต่งเป็นการแสดงให้เห็นความหลากหลายของเนื้อหาที่สามารถนำมาแต่งเป็นเสภาได้ ดังความตอนต้นของเสภาแสดงให้เห็นจุดประสงค์ของผู้เขียนว่า คำประพันธ์ประเภทเสภาสามารถนำเรื่องราวประเภทมหาอุปรากรมาแต่งได้ ความว่า

กรรมกรคณะละครพูด	หมายมุ่งพิสูจน์ให้เห็นว่า
ลาจนำเรื่องมหาอุปรา	มาสร้างเป็นเสภาสะดวกดาบ
	(ปิ่น มาลากุล, ม.ล., ๒๕๒๗: ๑)

บทละครเสภาเรื่องมาดามบัตเตอร์ฟลายมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรักระหว่างคนต่างชาติ คือ ความรักของทหารเรือหนุ่มชาวอเมริกัน และหญิงสาวชาวญี่ปุ่น แต่เป็นความรักที่มีอุปสรรค เพราะญาติพี่น้องฝ่ายหญิงไม่ยอมรับ แต่ฝ่ายหญิง คือ มาดามบัตเตอร์ฟลาย มีความรักที่มั่นคง เฝ้ารอคอยสามีผู้เดินทางไปไกล

ต่อมา สามีกลับมาพร้อมภรรยาใหม่ และภรรยาใหม่ได้กล่าวขอร้องไปเสียงดู มาตาม บัดเดอรัฟหลายเสียใจ กิดฆ่าตัวตาย แต่การตายของมาตามบัดเดอรัฟหลายก็ไม่ได้เกิดจากอุปสรรค ความรักระหว่างเชื้อชาติ แต่เธอตายด้วยความคิดว่า ตายอย่างมีเกียรติดีกว่าถูกดูถูกเหยียดหยาม ดังความว่า

ตายเสียดีคืออย่างมีเกียรติ

ดีกว่าถูกหยามเหยียดเป็นไหนไหน
(ปีน มาลากุล,ม.ล.,๒๕๒๗: ๕)

ในบทละครเสภาเรื่องมาตามบัดเดอรัฟหลาย นอกจากการนำเอาเค้าโครงเรื่องจาก วรรณกรรมต่างประเทศมาแต่งแล้ว ยังแสดงแง่คิดเกี่ยวกับผู้หญิงในทัศนะใหม่ต่อสังคม โดยเฉพาะ ประเด็นในด้านความรักที่มั่นคง และการกล้าตัดสินใจมากขึ้น

๔.๓.๒ วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์มี ๑ เรื่อง คือ เสภาเรื่องพระพี่นางพระนเรศวร มหาราช กวีผู้แต่ง คือ เจือ สตะเวทิน

เสภาเรื่องพระพี่นางพระนเรศวรมหาราช

เสภาเรื่องพระพี่นางพระนเรศวรมหาราช มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา เริ่มจากพระเจ้าบุเรงนองตีกรุงศรีอยุธยาได้สมทบพระมหินทราธิราช พระเจ้าบุเรงนองทรงแต่งตั้ง พระมหาธรรมราชาขึ้นปกครองอยุธยา และคิดกวาดต้อนผู้คนกลับเมืองหงสาวดีด้วย พระมหาธรรมราชาทรงปรึกษากับพระวิสุทธิกษัตริย์พระมเหสี คิดจะขกพระสุพรรณเทวี* ให้เป็น บาทบริจาริกาของพระเจ้าบุเรงนอง เพื่อช่วยคนไทยที่จะถูกกวาดต้อนไปเมืองพม่า

เมื่อพระมหาธรรมราชาขึ้นครองเมืองแล้ว พระเจ้าบุเรงนองก็ยกทัพกลับหงสาวดีพร้อมกับ พระสุพรรณเทวี และพระมหินทราธิราช ระหว่างทางพระมหินทราธิราชประชวรและสิ้นพระชนม์ เมื่อพระสุพรรณเทวีประทับอยู่ที่หงสาวดี ได้ทรงพบกับสมเด็จพระนเรศวร พระอนุชา ซึ่งประทับที่ เมืองหงสาวดีอยู่ก่อนแล้ว และได้ทรงมีโอกาสช่วยเหลือคนไทยหลายครั้งไม่ให้ต้องทำงานหนัก มากจนเกินไป

* พระองค์เดียวกับพระสุพรรณกัลยา

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรศึกกู้บ้านเมือง จะหนีกลับเมืองไทย ได้ทรงไปชวนพระสุพรรณเทวี แต่พระนางไม่ยอมกลับด้วย เนื่องจากทรงมีพระชื่กากับพระเจ้าบุเรงนอง สมเด็จพระนเรศวรจึงทรง กลับบอชญาเพียงพระองค์เดียว

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสิ้นพระชนม์ มังขัยสิงห์พระโอรสขึ้นปกครองบ้านเมืองแทน มี พระนามว่าพระเจ้าหนันทบุเรง พระเจ้าหนันทบุเรงได้ทรงตั้งมังรายกระชอชะวาเป็นพระมหาอุปราช เมืองอังวะ และเมืองขึ้นทั้งหลายประกาศแข็งเมือง รวมทั้งไทยด้วย สมเด็จพระนเรศวรทรง ประกาศเอกราช และสู้รบกับพม่า

ครั้นสมเด็จพระนเรศวรราชชนช้างชนะพระมหาอุปราช โดยพระมหาอุปราชขาดคอช้าง ทำให้พระเจ้าหนันทบุเรงทรงโกรธแค้นมาก จึงทรงนำพระสุพรรณเทวี และพระชื่ากลับพระชนม์ พร้อมกัน

กวีสร้างเรื่องอิงประวัติศาสตร์เพื่อสวดดีพระสุพรรณเทวีผู้มีความกล้าหาญ และความ เสียสละเพื่อชาติ โดยคอยช่วยเหลือชาวไทยทุกวิถีทางที่จะช่วยได้ในฐานะพระมเหสีของพระเจ้า บุเรงนอง แต่ยังคงลักษณะตามแบบขนบทางวรรณคดี เช่น บทนมโหม บทนมธรรมชาติ ความฝัน เช่นเดียวกับที่มีแทรกในบทเสภาพระราชพงศาวดาร ดังตัวอย่าง

สลวยเกศกำชายกำยอองสา
นัยนาดังนิลเจียรนัย

งามพาหาม่องผิวพิศมัย

นาสาได้รูปทรงโค้งตระการ

(เจือ สตะเวทิน, ฉบับที่ ๑, ๒๔๕๖: ๑๓-๑๔)

จากที่กล่าวมานี้ เสภาเรื่องพระพี่นางเธอพระนเรศวรมหาราชมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์มา ใช้เป็นโครงเรื่องหลัก มีการเสริมเหตุการณ์ และตัวละครเพื่อให้เรื่องราวเกิดความสนุกสนาน และ เกิดความสมจริงสมจัง ขณะเดียวกันก็ยังได้ข้อคิดจากวีรกรรม และได้ความรู้ รวมทั้งข้อเท็จจริง บางประการทางประวัติศาสตร์ด้วย

๔.๓.๓ วรรณคดีเสภาที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการเมือง

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการเมืองเริ่มปรากฏใน วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คือ เสภาเสภา

และมีลักษณะให้เห็นได้อย่างเด่นชัดในวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่ เสภา (นอกเรื่อง) เสภาอวยพรสอนนักรบ เสภาไพร่ เสภาเผด็จการ เสภาไอ้วา-คลอง เสภาน้ำท่วม หาบเร่ เสภาเบ็ดเตล็ด ๓๓ เรื่อง และเสภาราชสุคติ โดยแบ่งเนื้อหาออกได้ ๒ ประเภท ดังนี้ คือ วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสังคม และวรรณคดีเสภาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

๔.๓.๓.๑ วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสังคม

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสังคม ได้แก่ เสภา (นอกเรื่อง) เสภาไพร่ เสภา ไอ้วา-คลอง เสภาน้ำท่วม หาบเร่ และเสภาเบ็ดเตล็ดบางเรื่อง

วรรณคดีเสภากลุ่มนี้มีเนื้อหาบอกเล่า และแสดงความคิดเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะปัญหาทางสังคมต่าง ๆ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อม ปัญหาเรื่อง สถานภาพและการครองชีพของคนในสังคม ดังแสดงให้เห็นต่อไปนี้

เสภา(นอกเรื่อง)

เสภา(นอกเรื่อง) หรือเสภา(นอกเรื่อง) ตอน พลาขงามติดคุก เป็นเสภาที่นำตัวละครจาก เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนมาดัดแปลงเนื้อหาเพื่อเป็นการสะท้อนภาพสังคม การดัดแปลงเนื้อหาของเรื่อง มุ่งเน้นความเปลือยเปลือย และ เสียดสีสังคม

เสภา(นอกเรื่อง) เป็นเรื่องราวตอนขุนช้างได้พรางนางวันทองมาจากขุนแผนแล้ว นางวันทองได้ให้กำเนิดพลาขงาม ครั้นพลาขงามโตขึ้น ขุนช้างก็ส่งเสียให้พลาขงามเรียนหนังสือ แต่พลาขงามไม่ตั้งใจเรียน ประพฤติคนเกเร ขุนช้างรู้ว่าพลาขงามเป็นลูกของขุนแผน จึงวางแผนฆ่า ขุนช้างชักปืนออกมาจะฆ่าพลาขงาม พลาขงามรู้ทัน เกิดต่อสู้กัน และพลาขงามกำลังจะฆ่าขุนช้าง นางวันทองออกมาห้ามไว้ทัน นางวันทองเห็นว่าพลาขงามคงจะอยู่บ้านเคียงกันกับขุนช้างต่อไป ไม่ได้ จึงคิดจะให้ลูกหนีไป แต่ตำรวจเข้ามาจับกุมพลาขงามเสียก่อนในข้อหาข่วางระเบิดที่สนามกีฬา และหลอกลวงผู้หญิงไปค้าประเวณี

เสภา(นอกเรื่อง) สะท้อนปัญหาสังคมครอบครัวอย่างเด่นชัด คือ ปัญหาครอบครัวแตกแยก พ่อแม่มีอาชีพการงานรัดตัว ไม่มีเวลาสนใจลูก ทำให้ลูกมีพฤติกรรมไม่ดี กล่าวคือ ไม่สนใจเรียน และมีพฤติกรรมเป็นอันธพาลต่าง ๆ นอกจากนี้ เสภา(นอกเรื่อง) ยังสะท้อนปัญหาอื่น ๆ ของสังคม ด้วยน้ำเสียงเสียดสี ได้แก่ ปัญหาผู้มีอิทธิพลในสังคม โดยการเพิ่มรายละเอียดทางด้านอาชีพของ

ขุนช้างว่าเป็นนายหน้าค้าที่ดิน มีการกินสินบน และเป็นนักเลงผู้มีอิทธิพล ปัญหาผู้ก่อการร้าย และปัญหาน้ำท่วม

แม้เสภา (นอกเรื่อง) จะมีลักษณะเนื้อหามุ่งสะท้อนภาพสังคม แต่ก็มีการเลียนแบบเสภาเก่า คือ เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน อยู่บ้าง เช่น บทอาลัยอาวรณ์ของนางวันทองขณะที่คิดจะให้พลาขงามหนีออกจากบ้าน ผู้เขียนสามารถสร้างอารมณ์ให้แก่ผู้อ่านได้คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน

นางวันทองร้องไห้ใจคอหาย
แล้วพลอบลูกผูกใจอาลัยลาน
ขุนช้างจอมอิทธิพลขอดคนชั่ว
ลูกจะต้องจากไปเสียไกลตา

บอกเจ้าพลาขงามให้นั่งลงด้วยสงสาร
เจ้าอยู่บ้านไม่ได้แล้วนะแก้วตา
คงเอาตัวเจ้าไปบ้อมซ้อมเข่นฆ่า
จะแลหาต่อไปไม่ได้แล้ว

(เสภา (นอกเรื่อง), ๒๕๒๖ : ๑๘๘-๑๘๙)

นางวันทองร้องไห้ใจจะขาด
แล้วเล่าความตามจริงทุกสิ่งไป
พ่อของเข้านั้นหรือชื่อขุนแผน
เอาทุกข์ร้อนก่อนเก่าเล่าให้ฟัง
จึงจนใจไม่มีที่จะฟัง
ครั้นจะฟ้องร้องเล่าเราก็จน

ไอ้ชาตินี้มีกรรมจะทำไฉน
เจ้ามิใช่ลูกเต้าเขาจึงซัง
เป็นคนแค้นกับขุนช้างแต่ปางหลัง
เดี๋ยวนี้ยังอยู่ในคุกเป็นทุกข์ทน
มันทำถึงสาหัสก็ขัดสน
แม้ไม่หันมือมันจะอันตราย

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน, ๒๕๑๓: ๕๑๑)

เสภาไพร่

เสภาไพร่มีเนื้อหากล่าวถึงตระกูลไพร่ตระกูลหนึ่ง คือ ครอบครัวของนายเกด สืบเชื้อสายมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีสภาพชีวิตที่ยากลำบาก มีอาชีพในการปลูกบ้าน และต้องออกไปทำศึกสงคราม เมื่อมีการย้ายเมืองมาอยู่กรุงธนบุรี ครอบครัวนี้ก็มีส่วนในการสร้างเมืองด้วย ครั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ครอบครัวนี้ก็มีชีวิตคล้าย ๆ กับในสมัยอยุธยา และธนบุรี คือ มีหน้าที่ออกสงครามเมื่อสงครามสงบก็ประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างหลวง ทาส ค้าขาย เล่นดนตรี และค้าประเวณี เป็นต้น ในช่วงท้ายของเรื่องกล่าวถึงชีวิตของลูกหลานของนายเกดว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ มีงานฉลอง ๒๐๐ ปีกรุงรัตนโกสินทร์ ครอบครัวนี้ก็ได้งานซ่อมป้อมพระกาฬ และ

ป้อมพระเมรุ คล้ายกับบรรพบุรุษที่เคยทำสมัยการสร้างกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น การที่ชีวิตของชนชั้นกลางของประเทศยังเหมือนเดิมตลอดช่วง ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นความล้มเหลวในการพัฒนาสังคมของรัฐอย่างเห็นได้ชัด ดังที่กวีได้สรุปชีวิตของไพร่ หรือสามัญชนในสังคมที่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไว้ว่า

สองร้อยปีมีแต่คนจน ๆ

เต็มกรุงธนกรุงเทพฯ ทั้งเมืองไท
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๘: ๑๕)

เสภาไอ้วา-คลอง และเสภาน้ำท่วมหาบเร่

เสภาไอ้วา-คลอง และเสภาน้ำท่วมหาบเร่ มีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาน้ำท่วมว่า สาเหตุเนื่องมาจากการถมคลองเพื่อสร้างถนนมากเกินไป เมื่อฝนตก น้ำก็ระบายจากตัวเมืองออกไปท่วม สร้างความเสียหายให้กับชนเมือง นอกจากนี้ ปัญหาน้ำท่วมยังเกิดจากปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าด้วย เมื่อป่าหมด น้ำท่วมจึงเป็นปัญหามากยิ่งขึ้น โดยในเสภาน้ำท่วมหาบเร่ยังกล่าวถึงปัญหาด้านอาชีพหาบเร่ที่เป็นอาชีพที่ต้องประสบปัญหากับการไล่จับของเทศกิจอยู่ตลอดเวลาโดยการสร้างเรื่องทำนองนวนิยาย กล่าวถึงตัวละครสามภรรยา คือ ช่างรงค์ สามี มีอาชีพเป็นเทศกิจ และมณี ภรรยา มีอาชีพขายของหาบเร่ มณีต้องออกไปขายของหาบเร่ทั้งที่น้ำท่วมและเทศกิจตามไล่จับ แต่ก็ต้องทำเพราะลูกป่วย แต่เมื่อหันมาพบว่าเทศกิจที่จับคนนั้นคือสามีตัวเองก็เกิดความโกรธ และทำขี้ที่สุด มณีก็โค่นรถชนตาย

สุจิตต์ วงษ์เทศยังเขียนวรรณคดีเสภาที่เกี่ยวข้องกับสังคมในเสภาเบ็ดเตล็ดอีกหลายเรื่อง ดังต่อไปนี้

เสภาฉลอง๑๐๐ปี “ลายสีไท” อาลัย “โลกหนังสือ” และเสปามือถือฮาก ปากถือศีล ดินถืออาวุธ

เสภาฉลอง๑๐๐ปี “ลายสีไท” อาลัย “โลกหนังสือ” และเสปามือถือฮาก ปากถือศีล ดินถืออาวุธ มีเนื้อหาแสดงให้เห็นสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย การแก่งแย่งแข่งขัน ผู้คนต้องเผชิญกับสภาพทางสังคมที่บีบคั้นตั้งแต่ยังเด็ก และการเผชิญกับภัยทางสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ อากาศเสีย น้ำเสีย เนื่องจากการพัฒนาทางอุตสาหกรรม ปัญหาการจราจร ปัญหาการทำมาหากิน เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ล้วนพิษร้ายในบรรดาสิ่งแวดล้อม
ในเมืองมีพิษออกเป็นหมอกควัน
ต้องดื่มดมนมโคเป็นลูกวัว
นมจากเต้าเขาผลิตจากโรงงาน

ซึ่งนำนมให้ชีวิตต้องสิ้นขั้น
คอยฆ่าฟันให้เป็นคนพิกลพิกาล
เพราะแม่ตัวเป็นลูกจ้างข้างนอกบ้าน
ผสมสารพิษภัยให้ทารก

(เสภามือถือสาก ปากถือศีลฯ, หน้า ๑๖๔)

เสภาขอพรปีใหม่เท่านั้นแหละ

เสภาขอพรปีใหม่เท่านั้นแหละ เสนอปัญหาทางศาสนา ที่ภิกษุสงฆ์มุ่งเน้นการหาประโยชน์ ส่วนตนด้านการเงิน ทรัพย์สินสมบัติ และการครองสมณศักดิ์ต่าง ๆ จนเป็นการเบียดเบียนชาวบ้าน ถือเป็นภัยทางสังคมอีกปัญหาหนึ่ง ดังที่กวีกล่าวไว้ว่า

บิณฑบาตกลายเป็นสรณะ
อริขสัจจขัดข้องต่างมองเมิน
บ้านจะตกรกร้างลงวาววาย
เมืองก็อึมครึมครองหมองรันทด

ยศช้างขุนนางพระเจ้าสรรเสริญ
เพลิดเพลินทรัพย์สมบัติกับพัศยศ
ทั้งหญิงชายทอดหวังเกือบทั้งหมด
ไม่ปรากฏที่ซึ่งจะพึงพา

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๕๑)

เสภาวาจาปราศรัย น้ำใจกระหายสงคราม

เสภาวาจาปราศรัย น้ำใจกระหายสงคราม มีเนื้อหากล่าวถึง “โลก” นิ่งคุ้ยกันเรื่อง สันติภาพ พุดจากกันด้วยถ้อยคำไพเราะ แต่ต่างรอจังหวะที่จะฆ่ากันทุกเมื่อ ไม่มีความจริงใจต่อกัน ภัยจากสงครามดังกล่าวมานี้ จึงเกิดจากความไม่ซื่อสัตย์ต่อกันระหว่างมนุษย์ในโลกเป็นสำคัญ ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตมนุษย์ไปมากมาย

เสภาบาทลิมิวิญญาณ

เสภาบาทลิมิวิญญาณ มีเนื้อหากล่าวถึง ความเชื่อของคนอินโดนีเซียและไทย ว่าเดิมมีเชื่อ ในเรื่องผี หรือผีคำเหมือนกัน แต่ในสังคมปัจจุบัน คนของทั้งสองประเทศหันมาเชื่อและพัฒนาใน ด้านวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่กลับสร้างความทุกข์ให้เกิดขึ้นด้วยภัยจากอาวุธทางวิทยาศาสตร์ในการทำสงคราม สันติภาพจึงยังไม่เกิดขึ้น เพราะมนุษย์ยังทำร้ายกันเองอยู่

เสภาใบตองตั้งบายศรี

เสภาใบตองตั้งบายศรี มีเนื้อหากล่าวถึงการที่คนไทยลืมหาชีพเกษตรกรรม หันไปรับวิทยาการจากต่างประเทศ เร่งรัดพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม จนไม่เห็นประโยชน์ของเกษตรกรรมอีกต่อไป เปรียบได้กับใบตองที่ใช้ทำบายศรี เมื่อใช้เสร็จแล้วก็ทิ้งไปโดยไม่เห็นความสำคัญ

เพลงยาวเสภา

เพลงยาวเสภา มีเนื้อหากล่าวถึงสภาพสังคมช่วงสมัยสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาเมื่อกรุงเทพฯ มีการพัฒนามากขึ้น สภาพบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหารถติด ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากอิทธิพลการตามความคิดแบบตะวันตกมากเกินไปเช่นเดียวกับในเสภาน้ำท่วมหาบเร่ตนเอง ดังความว่า

เสภาสิบสองพันนา เสภาว่าด้วยคนไท และเสภาภูเขาไฟในชวา

เสภาสิบสองพันนา เสภาว่าด้วยคนไท และเสภาภูเขาไฟในชวา กวีขึงได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของคนไทด้วย กล่าวคือ คนไทเป็นกลุ่มคนที่มีถิ่นฐานอยู่ในแถบดินแดนนี้มาแต่ดั้งเดิม ไม่ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากที่ใด การรับอิทธิพลความคิดควมเชื่อของนักวิชาการทางตะวันตกทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานของคนเอเชียผิดพลาด ทำให้ความเข้าใจระหว่างประเทศเพื่อนบ้านด้วยกันต้องกระทบกระเทือนไปด้วย ดังความในเสภาสิบสองพันนาว่า

อนิจจาอาหวิบุรีลือ

สืบแผ่นดินถิ่นฐานเนิ่นนานมา

สืบเชื้อสายพญาเจืองเมืองมั่งราย

ล้วนเผ่าพงศ์วงศ์เดียวกันดินแดน

แท้ก็คือสยามวิสัยไทภาษา

นับสิบสองพันนาร่วมแคว้น

เทพคำข่ายสืบถึงพญาเถน

เป็นผืนแผ่นดินเดียวกันมานานแล้ว

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๘๔)

เสภาบ้านเจ้า

เสภาบ้านเจ้ามีเนื้อหากล่าวถึงการเปรียบเทียบการพัฒนาสังคมด้านเกษตรกรรมระหว่างบ้านเจ้า กับไทย โดยที่บ้านเจ้ามีการนำเอาน้ำจากทะเลสาบขึ้นมาใช้บนภูเขาเพื่อการเกษตรกรรมอย่างได้ผล ขณะที่ประเทศไทยไม่มีการพัฒนาใด ๆ เพื่อช่วยเหลือในด้านเกษตรกรรมเลย โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณหนองหาน และทุ่งกุลาร้องไห้ กวีกล่าวว่า เหตุที่ในเมืองไทยทำไม่ได้เหมือนบ้านเจ้าเนื่องมาจากคนมีอำนาจไม่จัดการแก้ไข คนภาคอีสานจึงยังคงทำมาหากินด้วยความยากแค้นต่อไป

เมื่อมีน้ำไร่นาซ่อมแซมสามารถ
นี้ไร่นาไร่นาชีววาบ
แต่คนโตก็ต้องตายววยชีวาคม
ส่วนน่านเจ้าตายสิ้นเพื่อเงินโต

ดิถีชาติพฤษภชาติไม่ขาดหาย
คนไม่ตายแต่อยู่ไปก็ไม่โต
มีอำนาจก็ต้องตายไปฉาวโฉ่
อีสานไซ้เพราะยังไม่มีใครตาย
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๘๕)

เสลาไป-ลงนรก

เสลาไป-ลงนรกมีเนื้อหาแสดงให้เห็นปัญหาความแตกต่างระหว่างชนชั้นสูง และ ชนชั้นต่ำ อันเกิดจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ไม่เท่าเทียมกันของรัฐบาล คนรวยมีฐานะ และมีรายได้ดี ขณะที่คนจนพบแต่ความยากลำบาก การทำมาหากินฝืดเคือง การแก้ไขปัญหาก็อยู่ที่การหันมาทำความเข้าใจปัญหา และเร่งพัฒนาแก้ไขให้มากยิ่งขึ้น กวีให้ภาพความแตกต่างของคนรวย และคนจน โดยใช้ภาพสวรรค์ และนรก เป็นตัวแทน เช่น

ว่าสวรรค์บันเทิงระเริงระริก
สนั่นสนุกนี้สุขสมภิรมยา

แต่นรกหกแห้งแล้งระยา
พิชพันธุ์ธัญญาอันตรายา

กระดุกกระดิกกันด้วยเล่ห์เส่นหา
ศูนย์การค้าเทวฤทธิ์มิดเมฆินทร์

พระขานาคงค่น้ำทุกห้อมย่าน
ข้าวจะกรอกหม้อดาลก็เต็มกลืน
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๕๖)

เสลาอาหม

เสลาอาหมมีเนื้อหากล่าวถึงชุมชนของชาวอาหมที่พรหมบุตร ซึ่งตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ชาวอาหมมีฐานะเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย จึงไม่มีสิทธิในที่ดินแต่อย่างใด กวีให้ภาพความยากไร้ของชาวอาหมว่า สิ่งเดียวที่เป็นเจ้าของได้ คือ ลมหายใจ เท่านั้น เนื้อหาของเสลาแม้มีเพียงขนาดสั้น ๆ แต่ก็สามารถบรรยายถึงการไม่เอาใจใส่ และขาดการพัฒนาชนกลุ่มน้อยได้เป็นอย่างดี

เสลาโอ กัลกัตตา

เสลาโอ กัลกัตตา มีเนื้อหาสะท้อนภาพสังคมของเมืองกัลกัตตา ซึ่งมีทั้งภาพของผู้คนยากไร้ ไม่มีที่อยู่ ต้องอาศัยอยู่ตามต่อน้ำริมถนน และภาพของชนชั้นสูงผู้มีฐานะเต็มไปด้วยความ

สะดวกสบาย นอกจากนี้ กัลกัตตายังเต็มไปด้วยการค้าขายอาวุธสงคราม แม้กระทั่งระเบิดนิวเคลียร์ ก็ยังมีวางขายอยู่ในตลาด ภาพสังคมที่มีความแตกต่างอยู่ตลอดเวลาทำให้ความรู้สึกเหมือนกับอยู่ในความฝันมากกว่า

มีกระทั่งนิวเคลียร์อยู่เรียhrad วางขายในตลาดไปทั้งสิ้น
อนาถิตอนิจจาเป็นอาจิน เมื่อเหยียบดินก็เหมือนฝัน โอ้ กัลกัตตา
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๕๕)

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำงานของข้าราชการ โดยเน้นประเด็นที่คุณภาพของข้าราชการ เช่น เสภาองครักษ์ศาสตร์ โดยกวีกล่าวว่า ในปัจจุบันนี้ อาจารย์ถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่ใช่ครูอย่างแท้จริง หากหลงยศตำแหน่งของอาจารย์ ทำให้สอนหนังสือไม่ได้เต็มที่ เพราะมีการคัดลอกผลงาน และการลาราชการโดยไม่จำเป็น นอกจากนี้ ยังยึดติดกับหลักวิชาการของต่างประเทศมากเกินไป

ส่วนเสภา ๒๑ ตอน และเสภาชั้น-ผู้น้อย มีเนื้อหากล่าวถึงการทุจริตในหน้าที่ของข้าราชการ

เสภา ๒๑ ตอน

เสภา ๒๑ ตอน ตอนที่ ๑๔ กล่าวถึงการทุจริตในหน้าที่ของนายทหารระดับนายพล ที่สั่งซื้ออาวุธสงครามในนามกองทัพ แต่กลับนำมาขายเพื่อค้ำกำไรเสียเอง เช่นเดียวกับตอนที่ ๑๖ มีเนื้อหากล่าวถึงการใช้งบประมาณของทหารในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่มากมายเกินความจำเป็น จนน่าจะเป็นการทุจริต นำเงินงบประมาณไปใช้ประโยชน์ในทางอื่นมากกว่า

เสภาชั้น-ผู้น้อย

เสภาชั้น-ผู้น้อยมีเนื้อหากล่าวถึงการทุจริต นอโกงในหน้าที่ของข้าราชการ เริ่มด้วยการเอาอกเอาใจข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และการโกงในสิ่งเล็กๆ น้อย ๆ จากนั้นจึงค่อยเพิ่มมากขึ้นตามอายุราชการ

เสดานิยมไทย

เสดานิยมไทยมีเนื้อหากล่าวถึงการแก้ปัญหาของข้าราชการปัจจุบัน โดยยกประเด็นนิยมไทยเป็นหลักว่า ราชการสร้างกระแสนิยมไทยโดยไม่แก้ไขปัญหาการครองชีพให้หมดไป สนใจ

แต่วัตถุนิยม เช่น การสร้างศูนย์การค้า โรงภาพยนตร์ และสถานบริการทางเพศ รวมทั้งส่งนำเข้ารถยนต์จากต่างประเทศ ขณะที่ปัญหาเศรษฐกิจในประเทศไม่ได้รับการสนใจแก้ไข เช่นปัญหาการค้าข้าวตกต่ำ เป็นต้น

การแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสังคมดังกล่าว โดยมากเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยตรง ยกเว้นเพียง ๓ เรื่องที่ผู้กรรณการเป็นนวนิยาย หรือบทละคร คือ เสภา(นอกเรื่อง) เสภาไพร่ และเสภาน้ำท่วมหาบเร่

๔.๓.๓.๒ วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเมือง

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเมือง เริ่มปรากฏที่ **เสภาเสดา** ที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๘ มีเนื้อหากล่าวถึงการทำงานของข้าราชการ หรือนักการเมือง โดยแต่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ.๒๔๘๐ ซึ่งเป็นช่วงที่ ประชาธิปไตยกำลังเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก

เสภาเสดา

เสภาเสดา กล่าวถึงระบบการทำงานของข้าราชการขุนนาง ในประเด็นของการเลือกผู้นำไม่ดี เป็นคนไม่มีความรู้ความชำนาญบริหารงาน ได้แต่รวบรวมความคิดเห็นต่างๆ ของขุนนางทั้งหลายนำไปเสนอเท่านั้น ดังที่ขุนนางทั้งหลายต่างพากันตั้งข้อรังเกียจศรีธนนชัย เมื่อพระพันวษาตั้งให้เป็นประธานในที่ประชุม นอกจากนี้ ยังมีการแสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับข้าราชการที่ได้ไปเรียนในต่างประเทศ แต่ก็ยังไม่มีความรู้ความชำนาญเพียงพอ เห็นได้จากตอนที่พระพันวษาสวรรคต นายปุ่นมหาดเล็ก นักเขียนนอก ซึ่งนายปุ่นก็ตอบด้วยท่าที่ไม่ค่อยมั่นใจในตัวเองนัก

ครานั้นมหามาศ์ราชสีห์	ฟังพระราชวาทีสั่งปรึกษา
โปรดให้ศรีธนนชัยได้บัญชา	เป็นประธานสภาประชุมกัน
ทรงพระราชอุตริวิธีสืบสน	ทรงพระราชชุกชอนอย่างมหันต์
เหมือนเอาเกือกสวมเสียบเปลี่ยนที่กัน	ส่วนหมวกนั้นสวมเท้าเขลาจะตาย

(พิทยาลงกรณ์,พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น,๒๔๘๐:๕๓-๕๔)

ครานั้นนายปุ่นมหาดเล็ก	ตัวเป็นเด็กถูกกระทุ้งความรู้ไกร่น
หัวอกเหมือนถูกประหารด้วยขวานโยน	ตำราโพนเคยอ่านก้นานมา

(พิทยาลงกรณ์,พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น,๒๔๘๐:๕๐)

ลักษณะของเนื้อหาในเสภาสภาดังกล่าวนี้ จึงเป็นลักษณะของเนื้อหาที่กวีเริ่มกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมและการเมืองเป็นเรื่องแรก

วรรณคดีเสภาเรื่องอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเมือง มักกล่าวถึงเหตุการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น ๆ ได้แก่ เสภาเผด็จการ และเสภาเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

เสภาเผด็จการ

เสภาเผด็จการเป็นการบันทึกสังคมในช่วงที่มีการปกครองแบบเผด็จการ มีเนื้อหาแบ่งเป็น ๔ ตอน คือ หลวงสงครามขุนทหาร หนุมานชาญกำแหง ครูดาบกับครุมวย และโองการแห่งซั๊กหักกระดูก

ในช่วงต้นเรื่อง กวีแสดงความคิดเห็นว่าการปกครองแบบเผด็จการเกิดขึ้นเนื่องมาจากการละทิ้งหลักธรรมทางศาสนา มัวเมาในอำนาจ และเต็มไปด้วยกิเลสในจิตใจ การปกครองแบบเผด็จการของไทยเริ่มในช่วงหลังกรณีสวรรคตในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นช่วงการปกครองของ“หลวงสงครามขุนทหาร” ใช้นโยบายรัฐนิยม คือ มีการยกเลิกวัฒนธรรมประเพณีไทยแต่เดิมต่าง ๆ เช่น การกินหมาก การเล่นดนตรีไทย หันมานิยม วัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น เช่น การใส่หมวก เป็นต้น การปกครองในยุคนี้สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชนอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงยุค “อศวินผยอง” ซึ่งเป็นช่วงที่ตำรวจมีอิทธิพลในบ้านเมืองเป็นอย่างมาก ถัดจากนั้นเป็นช่วงการปกครองของ “หนุมาน” ซึ่งแม้จะเปลี่ยนผู้นำแล้ว แต่ก็ยังใช้ลักษณะการปกครองแบบเผด็จการเช่นเดียวกัน ทำให้ประชาชนขาดอิสระเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม การพัฒนาสังคม และการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปอย่างเชื่องช้า มีการพัฒนาทางด้านวัตถุมากขึ้นตามอิทธิพลของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาให้ความช่วยเหลืออย่างมาก ขณะเดียวกันรัฐก็ใช้อำนาจกดขี่ประชาชน มีการออกกฎหมายมาตราที่สืบเจ็ด สามารถประหารชีวิตประชาชนได้ทุกสถานที่โดยไม่ต้องมีการสอบสวน ต่อมาผู้นำ “หนุมาน” เป็นโรคร้ายเสียชีวิต ผู้นำคนต่อไป คือ “ครูดาบ” และ “ครุมวย” ซึ่งยังคงใช้ระบบเผด็จการในการบริหารประเทศต่อไป ทำให้ประเทศมีปัญหาตามมา เช่น ปัญหาความยากจน โสเภณี การทุจริตในวงราชการ ปัญหาด้านการศึกษา และด้านเศรษฐกิจ เมื่อปัญหามีมากขึ้น ประชาชนและนักศึกษาต่างก็รวมใจกันขับไล่ผู้นำเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๖ มีการขับทรัพย์สินของ “ครูดาบ” คืนให้ทางราชการ เช่นเดียวกับสมัยเมื่อ “หนุมาน” สิ้นชีวิตและหมดอำนาจ

ในตอนท้ายเรื่อง กล่าวถึงเหตุการณ์การบริหารบ้านเมืองช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ว่า มีการพยายามที่จะนำการปกครองแบบเผด็จการกลับมาใช้อีกครั้ง จึงเกิดความรุนแรงขึ้นอีกครั้งระหว่างประชาชน และรัฐบาลในช่วง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๕ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการเปลี่ยนผู้บริหารอีกหลายครั้ง เช่น ปิศาจหอยทาก อินทรีบริรันดี หรือ พระเดมิย์โบ๊ ลักษณะทางเผด็จการก็ยังแฝงตัวอยู่ ทำที่สุด กวีจึงสาปแช่งผู้ใช้อำนาจในทางเผด็จการ ให้ได้รับกรรมอย่างรวดเร็ว

สภาพเผด็จการแสดงให้เห็นถึงการบริหารประเทศด้วยระบบเผด็จการ ตัวอย่างเช่น การวิจารณ์ลักษณะทางการเมืองในช่วงหลัง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๕ ว่า มีลักษณะของการปกครองแบบเผด็จการแฝงอยู่

เมื่อมอง ๆ ลองเล็งเพ่งพิณิจ

มีเงาคำค่าเขตประเทศไทย

ดูก็คล้ายหลวงสงครามงามไบหู

นั่นก็เงาเจ้ากำแหงหุมาน

หรือญาติเผด็จการกลานจากหลุม

แล้วลิ่งสู่หม้อมาดย์ค้ายคา

ก็เห็นผิคล้ายเกิดคล้ายเหตุไ

เป็นเงาใหญ่เหมือนนิมิตอดีตกาล

ขึ้นอยู่อย่างมนุษย์ชุดทหาร

ถือกทาปานจะปลิ้นไปน

มาชุมนุมสังสรรค์ให้พรรษา

แล้วสอนทาททำกรรมวิธี

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๑๐)

เสาดำนานวังหน้า

เสาดำนานวังหน้า มีเนื้อหากล่าวถึงการปกครองแบบเผด็จการเช่นเดียวกัน แต่เน้นในเชิงความเปรียบถึงหน้าที่อันคล้ายคลึงกันระหว่าง “วังหน้า” ในอดีต กับ “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” ในปัจจุบัน กล่าวคือ หน้าที่ของวังหน้าในอดีต คือ การนำทัพออกรบก่อนทัพหลวง คอยปกป้องประเทศชาติ ขณะที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ทำหน้าที่คล้ายกับวังหน้าเช่นกันในการปกป้องประชาธิปไตย ต่อต้านระบบเผด็จการต่าง ๆ กวีให้ภาพการประท้วงต่อระบบเผด็จการของประชาชนที่เกิดขึ้นหลายครั้งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะในช่วง ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เช่น

เจ้าขุนทองไปปล้นไอ้คนคด
เอาอย่างบางระจันบ้านระคม
ดอกจ่าปี่สีขาวเหมือนดาวฤกษ์
เริ่มจากหนึ่งสองสามตามวันคืน

เลือดหกดข้อหยาดออกอัญชวม
สู้จนหมดลมล้มทั้งยืน
คือกองหน้ากล้าเบิกบรรดาคถีน
กลายเป็นหมื่นเป็นแสนทั้งแดน ไตร
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๗๓)

เสภาศิลปากร

เสภาศิลปากรมีเนื้อหากล่าวถึงการใช้อำนาจและกำลังในการจัดการบริหารบ้านเมือง หรือยุติความขัดแย้งต่าง ๆ ในเหตุการณ์ที่หารบิงนักศึกษาประชาชน กวีกล่าวในเชิงเปรียบเทียบว่า เติมประชาชนเห็นว่ารัฐดีเหมือนดอกไม้แสนสวย แต่เมื่อรัฐไม่ดี ทำร้ายประชาชนก็เหมือนดอกไม้ ในมือกลับกลายเป็นงูพิษหันกลับมาทำอันตรายได้ การล้มตายของประชาชนผู้เรียกร้อง ประชาธิปไตยแสดงให้เห็นความรุนแรงทางด้านการบริหารการเมืองของรัฐบาล กวีให้ภาพการ สูญเสียชีวิตของประชาชนด้วยความเปรียบ เช่น

เธอไม่ใช่คนแรกที่แตกสลาย
ดอกไม้กลายเป็นงูฤทธิ์

แล้ววอดวายไปกับดินหมื่นกลืนลี
กลับมาจกดวงชีวิตชีวาวย
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๘๖)

เสภา ๒๑ ตอน

เสภา ๒๑ ตอน ตอนที่ ๒ และ ๓ กล่าวถึงเหตุการณ์ที่มีการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยเสภาตอนที่ ๒ กล่าวถึงผลการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลว่า รัฐบาลเป็นฝ่ายชนะ แม้จะได้คะแนนไม่มากนักก็ตาม กวีกล่าวถึงประเด็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฝ่ายค้านได้อภิปรายโจมตีฝ่ายรัฐบาลด้วยถ้อยคำที่ทำให้เกิดความเสียหายโดยปราศจากหลักฐาน ข้อมูลที่เด่นชัด แสดงให้เห็นว่า ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้น ไม่ได้เกิดจากการสร้างสรรค์ ตามระบอบประชาธิปไตย แต่เป็นความขัดแย้งเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นสำคัญ

ส่วนเสภาตอนที่ ๓ กวียังกล่าวถึงประเด็นของการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลนี้อีกครั้ง หนึ่งว่า ภายหลังจากการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลแล้ว พรรคการเมืองต่างก็ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีการหาเสียงเพื่อเลือกตั้ง พรรคการเมืองต่างก็พากันหาเสียงให้กับ พรรคของตนด้วยวิธีการใส่ร้ายป้ายสีพรรคการเมืองอื่น ๆ ความขัดแย้งที่เป็นผลมาจากการ

อภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลดังกล่าว ทำให้การพัฒนา และการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ไม่ได้รับ
การสนใจเท่าที่ควร

กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ก็วางแผน
บ้างก็อาจผาคโผนเอาโคลนเลน

เอาความแค้นเข้ามาคอยฆ่าเช่น
สาคันให้เห็นเป็นสามัญ
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘:๑๔๔)

เสภาตอนที่ ๗ กล่าวถึงความรู้สึกของผู้นำนักการเมืองเกี่ยวกับความแตกแยกของบรรดา
นักการเมืองต่าง ๆ ทำให้รู้สึกอึดอัดที่จะบริหารงาน ส่วนเสภาตอนที่ ๒๐ และ ๒๑ เป็นเสภาที่มี
เนื้อหากล่าวถึงการใส่ร้ายป้ายสีระหว่างนักการเมืองด้วยกัน และประเด็นการใช้ความ“กล้าหาญ”
ในการแก้ปัญหาทางการเมือง ด้วยการปลดคนที่ทำงานไม่ดีให้พ้นไปจากตำแหน่งหน้าที่ในรัฐบาล
เพื่อให้มีแต่ันักการเมืองที่ดี ทำงานให้กับสังคมได้ต่อไป กวีใช้วิธีการทั้งการให้ภาพโดยตรง และ
การใช้สัญลักษณ์ ตัวอย่างเช่น

ดวงอาทิตย์ก็ยังถูกคำทอ
กระนี้หรือเราจะพ้นซึ่งคนพาล

เป็นข้อๆจากมนุษย์ทุกสถาน
ปล่อยข่าวกล่าวขานข้อร้ายเอย
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘:๑๖๒)

เสภาตำนานสันติประชาธรรม

เสภาตำนานสันติประชาธรรม มีเนื้อหากล่าวถึง ความขัดแย้งระหว่างอาจารย์ป๋วย
อึ้งภากรณ์ กับ “ขุนนาง”กวีได้กล่าวว่า “ขุนนาง”ไม่เข้าใจในคุณค่าของอาจารย์ป๋วย พยายามที่จะ
กลั่นแกล้งด้วยความอิจฉา แต่อาจารย์ป๋วยก็เป็นคนดี ไม่ใส่ใจในการกระทำต่างๆ กวีใช้ความเปรียบ
อธิบายถึงความขัดแย้งดังกล่าว ได้อย่าง น่าสนใจ เช่น

เมื่อขุนนางต่างเกิดเป็นกบัก-
สร้ายนิยายร้ายระยำดาบอง
กระทั้งไฟในจิตร้อนริษยา
แม้ไร่เรือนแต่มีไร่ในแนววาง

ขพะนักเลงออกหลอนกะล่อน
บ้านทอนครุฑทุกวิถีทาง
ก็ผลาญเผาเหคาทรูทุกอย่าง
ผู้เป็นปราชญ์จิตว่างไม่วอแวง
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘:๑๕๓)

เสภา ๒๑ ตอน

เสภา ๒๑ ตอน ตอนที่ ๑๘ กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ กรณีมีการลอบขวางระเบิดที่บ้านสี่เสาเทเวศร์ กวีให้ภาพด้วยการใช้ตัวละครรามสูร และเมขลา เป็นสัญลักษณ์ของการขวางระเบิด อย่างไรก็ตาม กวีไม่ได้ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์นี้เท่าไรนัก กวีเพียงแต่ให้ความเห็นว่า เป็นเหตุการณ์ธรรมดาตามสถานการณ์การเมืองเท่านั้น กวีใช้ความเปรียบที่น่าสนใจ ดังตัวอย่าง

พระสุกร์เข้าพระเสาร์แทรกแตกคังเปรี้ยว กัมปนาทประหนึ่งเสียงระเบิดทหาร
เสมือนจากฟากฟ้าถึงบาดาล อลหม่านชุลมุนกันวุ่นวาย
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๖๐)

นอกจากเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในประเทศไทยแล้ว กวียังกล่าวถึงการเมืองในต่างประเทศด้วย ได้แก่

เสภาทะมาเมื่อวานผ่านไปแล้ว

เสภาทะมาเมื่อวานผ่านไปแล้ว มีเนื้อหาเป็นการแสดงความคิดเห็นต่อสังคมพม่าที่ยังมีความขัดแย้งกันอยู่ทางด้านการเมือง โดยให้ความเห็นว่า เนื่องมาจากพม่าไม่ยึดเอาสันติธรรม สัมความสามัคคี และความยิ่งใหญ่เหมือนเมื่อคราวยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาได้ พม่าในปัจจุบันจึงยังมีความแตกต่างกับของไทยอย่างมาก ราวกับไม่ใช่ประเทศเพื่อนบ้านกัน

ฉะนี้จึงถึงทะมาลิมทะมา
เมื่อวันวานก็ได้ผ่านไปนานปี

เป็นเพื่อนบ้านอยู่ใกล้เหมือน ไกลลิบ
รู้เคียวกันแท้แท้แต่ไกลกัน

ว่าเคยผาอชุกรขานูริศรี
วันพรั่งนืออย่างไรยังไม่มา

ร่วมฟ้าขลิบทองแท้แต่ห่างหัน
จะทำฉันใดดีวันนี้เอช

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๕๕)

เสภา ๒๑ ตอน

เสภา ๒๑ ตอน ตอนที่ ๔ ๕ และ ๑๑ มีเนื้อหากล่าวถึงการเมืองระหว่างประเทศ กล่าวคือเสภาตอนที่ ๔ กล่าวถึงการทำสงครามแย่งชิงเกาะพอล์คแลนด์ระหว่างประเทศอังกฤษ และ

ประเทศอาร์เจนตินา ทำให้ผู้คนล้มตายจากสงครามมากมาย เสด็จตอนที่ ๕ กล่าวถึงสงครามใน
เขมร ที่มีประเทศมหาอำนาจ ๓ ประเทศ คือ จีน รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา อยู่เบื้องหลัง กวีให้ภาพ
ของสงครามในเขมรว่า ได้ก่อให้เกิดความสูญเสียอย่างมากมาเช่นเดียวกัน ขณะที่ในเสภาตอน
ที่ ๑๑ กล่าวถึงกรณีพิพาทระหว่างประเทศจีนกับประเทศรัสเซีย ตัวอย่างเช่น

ขอยขับไปทั้งข่านทะเลใต้
เลื้อยคานปานทะเลอมฤต

ปูปลาน้อยใหญ่ขึ้นตาขิด
เป็นประพดิกกรรมสำคัญนัก
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘:๑๔๕)

๔.๓.๔ เนื้อหาประเภทเบ็ดเตล็ด

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทเบ็ดเตล็ด ได้แก่ วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทสังสอน
และวรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทอำนาจพร

๔.๓.๔.๑ วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทสังสอน

วรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นการสังสอน จะเน้นที่สอนความประพฤติ โดยกวีจะบอกผลดี
ผลเสียของความประพฤติ แจ้งให้เห็นว่า ต้องการให้มีการประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร ได้แก่ เสภา
แม่รักลูก เสภาศึกษาโลก และเสภาศึกษาธรรม เสภาเชือกไม่โซ่ ไม่เชือกก็ไม่โซ่ และเสภา
ลิ้มฉันทลักษณ์บ้างก็ได้

เสภาแม่รักลูก

เสภาแม่รักลูก มีเนื้อหากล่าวถึงความรัก และการอุ้มชูดูแลของผู้เป็นแม่ จากนั้นจึง
แนะแนวทางความประพฤติของผู้เป็นลูก ในด้านความกตัญญูและการตอบแทนบุญคุณของแม่
ช่วงสุดท้ายเน้นย้ำให้รีบกลับไปตอบแทนพระคุณ หากไม่อย่าให้สายจนเกินไป ดังความว่า

ด้วยรักลูกทุกคนบนแหล่งโลก
วันพรุ่งนี้ก็จะสายไปอีกคราว

จึงได้รำโคลงมาบอกข่าว
รีบก้าวกลับไปดูแลพ่อแม่เอย
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘:๑๘๓)

เสภาศึกษาโลก และเสภาศึกษาธรรม

เสภาศึกษาโลก และเสภาศึกษาธรรม มีแนวคิดใกล้เคียงกัน คือ ความเปลี่ยนแปลงของ

สังคมและวัฒนธรรมทำให้การเรียนรู้แบ่งแยก และแตกแขนงไปเป็นสาขาสำนักต่าง ๆ เกิดการ
 แย่งแย่งแข่งขัน ทำให้จิตใจไม่สงบสุขวุ่นวายสับสน กวีเน้นให้เห็นว่า สาเหตุของปัญหาคือ การไม่
 ศึกษาโลก หรือศึกษารวมกันอย่างแท้จริง แต่มุ่งด้านวัตถุ และความยิ่งใหญ่ของเทคโนโลยี ทำให้
 เกิดปัญหา ฉะนั้น ทางแก้ปัญหาก็อยู่ที่การหันมาศึกษารวมะให้มากขึ้น ดังความในเสภา
 ศึกษาธรรม

ปลุกปล้ำทำอย่างไรก็ไม่ขึ้น
 ขอบอกได้สุขขอบอกทั้งทุกข์จงทอดไกล

จิตอยาก ได้ใจอยากทั้งไม่ทนได้
 ขอเพียงใจจอกสงบไม่มีนิ่ง

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๗๗)

เสภาเชื่อกี่ไม่เชื่อก็ไม่เชื่อ

เสภาเชื่อกี่ไม่เชื่อ ไม่เชื่อก็ไม่เชื่อ มีเนื้อหาสอนให้ผู้อ่านกลับคืนสู่ความเป็นสามัญของชีวิต
 เพื่อหาหลักธรรมทางศาสนาประกอบจิตใจ ดังความว่า

ไอ้ว่าอนิจจาหนอด้าว
 จำจะออกนอกพิภพให้เพลิดเพลิด

เกิดมาอยู่ในโลกระหกระเหิน
 จึงคิดเดินธรรมคาถาคืนสามัญ

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๘๕)

เสภาลี้มนั้นลี้มนั้นบ้างก็ได้

เสภาลี้มนั้นลี้มนั้นบ้างก็ได้ มีเนื้อหาเน้นเรื่องการแต่งบทประพันธ์ว่า บางครั้งไม่จำเป็นต้องมี
 ลี้มนั้นลี้มนั้น หรือเคร่งครัดในลี้มนั้นลี้มนั้น บทประพันธ์นั้นก็มีความไพเราะ และมีความหมาย
 ได้ โดยให้เหตุผลอื่น ๆ ประกอบว่า ความดีเองก็มีได้มีแต่ในวัด หรือในวังเท่านั้น คนดีก็ไม่เชื่อมี
 เพียงภิกษุสงฆ์ หรือบุคคลในราชวงศ์ ของดีก็ไม่ได้มีเพียงในวัด หรือในการอุปถัมภ์ของ
 พระมหากษัตริย์ และวรรณคดีที่ดีงามก็ยังอยู่ในสมุคขอบ หรือจารึกต่าง ๆ เช่นกัน ฉะนั้น หากกวี
 ร้อยกรองคำประพันธ์อย่างประณีต คำประพันธ์นั้นก็ไพเราะได้โดยไม่ต้องมีลี้มนั้นลี้มนั้น
 เสภาลี้มนั้นลี้มนั้นบ้างก็ได้ จึงเป็นการสอนผู้อ่านทางอ้อมในทางศาสนาเช่นกัน เพื่อให้รู้จัก
 บิดหุ่น และไม่ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในชีวิตมากเกินไป ดังตัวอย่างที่พูดถึงคำประพันธ์ว่า

ไม่มีกรอกรองคำก็งามได้
 เมื่อสำนักกลิ้งซึ่งถึงกวี

อยู่แต่ใครจะไปถึงซึ่งได้ที่
 มีไม่มีลี้มนั้นลี้มนั้นไม่รู้แล้ว

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๘๒)

๔.๓.๔.๒ วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทตลกและอำนาจพร

วรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทอำนาจพร มี ๕ เรื่อง ได้แก่ เสภาอวยพรสอนนักร้อง เสภาราชสุดี เสภาเรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา “สยามบรมราชกุมารี” เสภาจากไพร่ให้ ส.ศิริรักษ์ และเสภาอวยพรปีใหม่ ๒๕๒๘

วรรณคดีเสภากลุ่มนี้มีเนื้อหาอำนาจพรบุคคล และเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ดังแสดงให้เห็นต่อไปนี้

เสภาอวยพรสอนนักร้อง

เสภาอวยพรสอนนักร้อง แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบันเช่นกัน คือ ปีพ.ศ.๒๕๒๒ มีเนื้อหาอวยพรแก่นักร้องเนื่องในโอกาสปีใหม่ ขอให้นักร้องมีความสุขความเจริญ จากนั้นก็ส่งสอนความประพฤตินักนักร้อง ให้หมั่นฝึกซ้อม มีความถ่อมตน ประหยัด อคออมน และเชื่อฟังครูมวย

ในการอำนาจพร กวีจะบอกจุดประสงค์อย่างชัดเจนในช่วงแรกว่าเป็นการอำนาจพรเนื่องในโอกาสอันใด จากนั้นก็เป็นการออบรมตักเตือนไปด้วย

ตลกดีกว้างกว้างวันคืนเดือน	สิ้นคนเดือนกวนใจให้หายหวน
ได้สติปริเปรื่องเรื่องนักร้อง	จึงขออวยพรสอนตอนต้นปี
ขึ้นปีใหม่ขอให้จำเรณูเถอะ	อยู่เที่ยวเลอะเพลินชนจนเป็นผี
วิ่งเข้าซ้อมบ่าขมหายพอดิ	เรื่องเขินเข้อปรีดิ์ต้องหนีไกล

(สาขฟ้า สยาม, ๒๕๒๒:๑๑)

เสภาจากไพร่ให้ส.ศิริรักษ์

เสภาจากไพร่ให้ส.ศิริรักษ์เป็นเสภาที่มุ่งอำนาจพรเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันเกิดครบ ๕๐ ปี ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือ ส.ศิริรักษ์ เนื้อหาแบ่งเป็น ๓ ช่วง ช่วงแรก กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองที่มีแต่ความวุ่นวาย ประชาชนยากจน คนชั่วปกครองบ้านเมือง ศาสนาเสื่อมทราม ช่วงที่ ๒ กล่าวถึง ส.ศิริรักษ์ ผู้เป็นสามัญชนแต่มีการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมได้ต่อสู้กับ “เหล่าทรราชอำมาตยา” ด้วยข้อเขียนต่าง ๆ โดยไม่กลัวอำนาจอิทธิพล หรือคำขู่ต่าง ๆ ช่วงที่ ๓ เป็นการอำนาจพรด้วยการเชิญผีฟ้า พญาแถน และเทวดาต่าง ๆ มาประชุมกันเพื่อขับไล่ผีร้ายต่าง ๆ และมาคุ้มครอง ทั่วยุค อัญเชิญพระศิวะมารักษา ปกป้อง เพื่อให้ส.ศิริรักษ์ได้ดูแลสังคมให้มีแต่คนดี ทั้งสังคม

เสภาอวยพรปีใหม่ ๒๕๒๘

เสภาอวยพรปีใหม่ ๒๕๒๘ เป็นเสภาที่มุ่งอวยพรเนื่องในโอกาสขึ้นปีใหม่ เนื้อหาแบ่งเป็น ๓ ช่วง ช่วงแรกเป็นการเกริ่น ช่วงที่ ๒ เน้นประเด็นคนไทยไม่ได้มาจากไหน แต่อาศัยอยู่แถบนี้มานาน จนเกิดเป็นแว่นแคว้นขึ้น คนไทยต่างยึดหลักพุทธธรรม จึงควรมีความเมตตาปรานี และอดออมถนอมน้ำใจกัน เพื่อให้โลกพบความสงบสุข ช่วงสุดท้าย เป็นการอวยพรส่งท้ายอีกครั้ง

รูปแบบในการอวยพรของกวีในเสภาทั้งสองเรื่องข้างต้น กวีแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ช่วง ช่วงแรกเป็นการเกริ่น ช่วงที่ ๒ เป็นส่วนนำเข้าสู่การอวยพร หากเป็นการอวยพรบุคคล จะกล่าวถึงประวัติ และคุณงามความดีต่าง ๆ เช่นในเสภาจากไพร่ให้ส. ศิวรักษ์ หากเป็นการอวยพรต่อบุคคลส่วนรวม จะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่ต้องการจะสื่อ เช่นในเสภาอวยพรปีใหม่ ๒๕๒๘ กล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน กวีอยากให้มีความเมตตาปรานี และอดทน อดออมต่อกันตามหลักพระพุทธศาสนา จากนั้นช่วงที่ ๓ จะเป็นการอวยพรโดยสรุปอีกครั้ง การอวยพรของสุจิตต์ วงษ์เทศ ทั้ง ๒ เรื่อง เป็นการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ให้มาปกป้องคุ้มครอง หรืออวยพรต่อบุคคลต่าง ๆ

ช่วงการเกริ่นในตอนแรกของเสภาประเภทอวยพร เป็นการกล่าวถึงภาพสังคมอย่างกว้าง ๆ เช่น เสภาจากไพร่ให้ส.ศิวรักษ์ ซึ่งมีการใช้ภาษาบางตอนเลียนแบบงานเพลงยาวพระราชปรรักษ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

เมื่อโลกนี้มีแต่พาลอันดานหยาบ	คอยกระหน่ำซ้ำกระหนาบไม่หยุดหย่อน
เชื่อจึงลามตามเข้าพระนคร	ราษฎรร้อนรนทุกคนไป
ทุกหย่อมย่านบ้านช่องทุกห้องหอ	รันทศที่อธรรมน้ำตาไหล
สาวสุรางค์นางสวรรค์ก้านลใน	ยังเคลื่อนไหวหนีชาติราษฎร
	(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๖๔)

การเกริ่นในเสภาอวยพรปีใหม่ ๒๕๒๘ แจงให้ผู้อ่านทราบได้ทันทีว่า กวีต้องการอวยพรต่อผู้อ่าน

แม้ไม่มีอิทธิฤทธิ์เห็นมาได้	จะเชิญลาภกราบไหว้เหาะมาหา
เมื่อยากไร้ไม่มีอิทธิฤทธิ์	จำฝากภาษากลอนมาอ่อนน้อม
	(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๕๐)

ช่วงเนื้อหาในเสภาจากไพร่ให้ส.ศิวรักษ์ กวีกล่าวถึงประวัติ และคุณความดีของส.ศิวรักษ์
คร่าว ๆ จำนวน ๘ บท ขณะที่ในเสภาอวยพรปีใหม่ ๒๕๒๘ กวีกล่าวให้ผู้อ่านยึดหลัก
พุทธศาสนาในช่วงปีใหม่ที่มาถึง จำนวน ๕ บท ช่วงสุดท้ายเป็นการอำนวยการอวยพร กวีอ้าง
สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นการอวยพร ทั้งเทพเจ้า เทวดา และพระรัตนตรัย

บนบานผีฟ้าพญาแอน
ทั้งพ่อเชื้อเสื่อคำตำพงษ์หลาย

ฝูงแถมผีอะว้าข้าทั้งหลาย
มากมายประชุมกันในวันนี้

อัญเชิญพระศิวะมารักษา
ศิวรักษ์ปกป้องผองชุมชน

ซึ่งเป็นเจ้าโคตรมาตั้งแต่ต้น
ให้เป็นคนเต็มคนเต็มสังคม

(เสภาจากไพร่ให้ส.ศิวรักษ์, ๒๕๒๘: ๑๖๕)

ส่วนวรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาเป็นการขอพระเกียรติ คือ เสภาราชสดุดี และเสภาเรื่อง
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา “สยามบรมราชกุมารี”

เสภาราชสดุดี และเสภาเรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา “สยามบรมราชกุมารี”

เสภาราชสดุดี และเสภาเรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา “สยามบรมราชกุมารี” มีการนำ
เอาลักษณะการละเล่นพื้นบ้านมาเป็นส่วนในการขอพระเกียรติ หรืออวยพรพร เห็นได้จากคำขึ้น
ต้นในเสภาราชสดุดี กล่าวถึงการอวยสดุดีแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยคำประพันธ์ และ
การขับเสภาซึ่งเป็นของชาวบ้าน แต่เป็นของที่ทำด้วยความประณีต และด้วยความจงรักภักดี ขณะที่
เสภาเรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา “สยามบรมราชกุมารี” มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงพิธีที่
ชาวบ้านกระทำขึ้นเพื่อไล่ภูติผีปีศาจ เพื่อให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงมีพระพลานามัย
แข็งแรง พิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีพื้นบ้านที่ทำกันในแต่ละภาคของประเทศ เช่น คำขอ ผญา
หมอลำ เสภา พิธีผีฟ้า สะล้อซอซึง พาทย์ พิณ และกรับ เพื่อแสดงให้เห็นความร่วมใจกันความ
จงรักภักดีของราษฎร

นอกจากนี้ เสภาเรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และเสภาราชสดุดี ยังมีลักษณะร่วมกัน
คือ มักใช้คำแสดงที่แสดงถึงความเป็นบรมราชา เช่น

เสภาเรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา “สยามบรมราชกุมารี”

บรรลู่ไตรภูมิโลกวิจิตร
ทูนกระหม่อมจอมธรรมราชา

บันลือไตรปิฎกงามสามตะกร้า
ไพร่ฟ้ามาพึ่งพระสัทธรรม์
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๘: ๑๔๐)

เสภาราชสดุดี

น้อมใจถวายองค์พระทรงธรรม (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๐: ๑)

เหตุเพราะสายธารทานพระทรงธรรม์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๐: ๑๐)

เสภากลุ่มที่มีเนื้อหาเป็นการขอพระเกียรติ เริ่มจากเสภาเรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา “สยามบรมราชกุมารี” ซึ่งเน้นเนื้อหาที่พิธีกรรมชาวบ้าน แจกแจงรายละเอียดของพิธีกรรม การละเล่น และดนตรีพื้นบ้านของภาคต่าง ๆ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ ส่วนเสภาขอพระเกียรติเรื่อง ต่อมา คือเสภาราชสดุดีจะมีลักษณะที่เป็นทางการ และเป็นแบบแผนมากกว่า ดำเนินเนื้อหาตาม หลักทศพิธราชธรรม ลักษณะร่วมของงานเสภาประเภทขอพระเกียรติ จึงเป็นการเลือกเอา การละเล่นพื้นบ้านมาเป็นส่วนหนึ่งของการขอพระเกียรติ และการใช้คำศัพท์ง่าย ๆ เพื่อขอ พระเกียรติ เพื่อให้ได้ความรู้สึกแบบพื้นบ้าน หรือแบบชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

ลักษณะของเสภาที่เป็นการสั่งสอน และการอำนวยการ เป็นเสภาที่มีเนื้อหาแตกต่างไป จากวรรณคดีเสภาในสมัยแรก แต่ก็มีลักษณะของเรื่องราวที่เกี่ยวข้องอยู่กับการใช้ชีวิต หรือการ ปฏิบัติตนอยู่ในสังคมเช่นกัน

วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยนี้ จะเห็นได้ว่า เรื่องราวแบบนิทานยังคงมีสืบเนื่อง ต่อมา แต่จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการเมืองเพิ่มขึ้นมาก นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาของการ สั่งสอน และอำนวยการเพิ่มเข้ามาด้วย

พัฒนาการด้านเนื้อหาของวรรณคดีเสภาสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

เรื่อง	นิทาน	ประวัติศาสตร์	ตั้งตอน	ตั้งคมและการเมือง	ศุภีและ อำนาจพร
ช่วงที่ ๑					
๑.เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน	X				
๒.เสภาเรื่องนายจั่นนายโชติ	X				
๓.เสภาเรื่องพระยากงพระยาพาน	X				
๔.เสภาเรื่องพระราชนางสาวคาร		X			
๕.เสภาเรื่องศรีธนญไชยเรื่องเมี่ยง	X				
ช่วงที่ ๒					
๖.เสภาเรื่องอาบู่หะซัน	X				
๗.บทละครเสภาเรื่องไกรทอง	X				
๘.เสภาเรื่องทพมาราษฎร์	X				
๙.บทละครเสภาเรื่องน้ำคาลทราย	X				
๑๐.เสภาเรื่องสามก๊กเสวก	X		X		
๑๑.บทเสภาว่าพระอาทิตย์นึ้ม	X				
ช่วงที่ ๓					
๑๒.เสภาศภา				X	
๑๓.เสภาเรื่องพระร่วงสวรรคโลก	X				
๑๔.กลอนเสภาตลก	X				
๑๕.เสภาเรื่องพระที่นั่งเฮอฯ		X			
๑๖.เสภา (นอกเรื่อง)				X	
๑๗.เสภาเรื่องมาดามบัตเคอร์ฟลาย	X				
๑๘.เสภาอวยพรสอนนักมวย			X		X
๑๙.บทละครเสภาว่าเรื่องคามองล่าช	X				
๒๐.เสภาไพร่				X	
๒๑.เสภาเหตัจฉการ				X	
๒๒.เสภาใช้ว่า-กลอง				X	
๒๓.เสภาน้ำท่วม หาบเร่				X	
๒๔.เสภาเบ็ดเตล็ด ๓๓ เรื่อง			X	X	X
๒๕.เสภาราชศุภี					X
๒๖.บทละครเสภาว่าเรื่องกาภิ	X				

ในด้านพัฒนาการทางเนื้อหาของวรรณคดีเสภา จะเห็นได้ว่า วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวรรณคดีเสภาที่มีเนื้อหาประเภทนิทาน และเนื้อหาที่นำมาจากประวัติศาสตร์

ส่วนวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ มีการสืบเนื่องมาจากวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงแรก คือ มักมีเนื้อหาเป็นนิทาน แต่ได้พัฒนาโดยเพิ่มการนำเค้าโครงเรื่องจากวรรณกรรมต่างประเทศมาแต่งเป็นวรรณคดีเสภาด้วย คือ เค้าโครงเรื่องมาจากนิทานอาหรับ และเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานตะวันตก วรรณคดีเสภาในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ ดังกล่าวมานี้จึงมีลักษณะร่วมกัน คือ มักเป็นเรื่องเล่าประเภทนิทาน และเน้นที่ความสนุกสนาน

ส่วนวรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๘ จนถึงปัจจุบัน แบ่งได้ ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มแรก วรรณคดีเสปามีเนื้อหาประเภทนิทาน กลุ่มที่ ๒ วรรณคดีเสภาที่นำเนื้อหามาจากประวัติศาสตร์ กลุ่มที่ ๓ เนื้อหาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสังคมและการเมือง มีการแสดงความคิดเห็นของกวีมากยิ่งขึ้น และกลุ่มที่ ๔ เนื้อหาประเภทเบ็ดเตล็ด คือ เนื้อหาประเภทตั้งสอน และเนื้อหาประเภทสกุติและอำนาจพร ในสมัยปัจจุบัน สาเหตุที่กวีเลือกใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนเสภา เนื่องมาจากลักษณะของรูปแบบที่เป็นเรื่องเล่า และเนื่องจากเสปามักเป็นเรื่องของชาวบ้าน